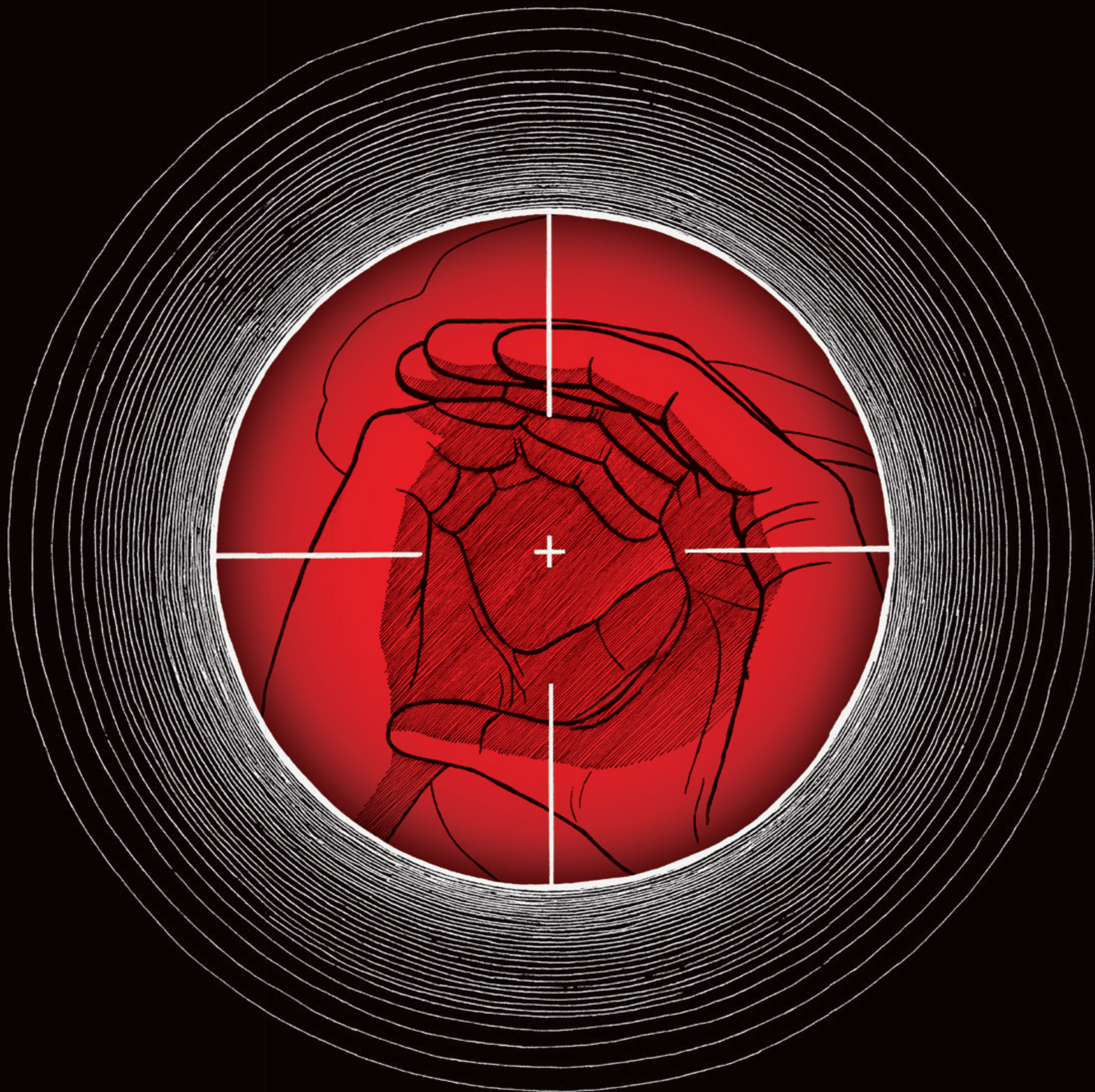
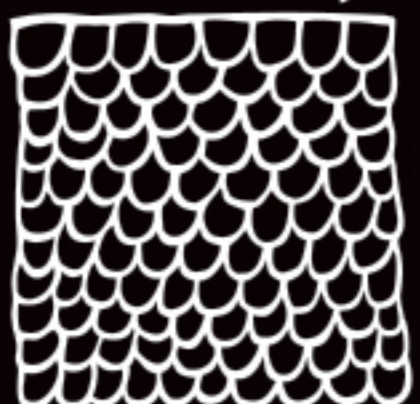

BERNARDAS GAILIUS
KRAUJJO
KVAPAS

TRILERIS

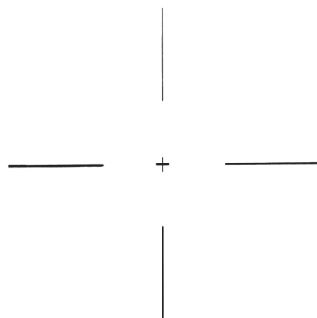

aukso žuvis

Kruvina išdavystė
Mirtina dvikova
Amžina viltis

KRAUJO KVAPAS

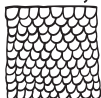

BERNARDAS GAILIUS

KRAUJO KVAPAS

TRILERIS

aukso žuvis

Vilnius, 2022

Redaktorė *Rima Bertašavičiūtė*
Korektorė *Ne atbula ranka*
Dizainerė *Miglė Vasiliauskaitė*
Viršelio iliustraciją sukūrė *Margarita Podagelytė*

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Ši kūrinių, esanti bibliotekose, mokslo įstaigų bibliotekose, muziejuose ar archyvuose, draudžiama mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais atgaminti, viešai skelbti ar padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

© Bernardas Gailius, tekstas, 2022
© Margarita Podagelytė, viršelio iliustracija, 2022
© Leidykla „Aukso žuvis“, 2022

ISBN 978-609-8120-79-0

Dominykui, Martynui ir Monikai,
kurių gyvenimo kovos tik prasideda

Išnykti tamsoje yra viena. Visai kas kita – paversti tamsą kovos lauku, kai sunaikinama visa ligtolinė valstybės tvarka ir nuo vyrių nukeliama viešosios erdvės didžioji scena.

Carl Schmitt, „Partizano teorija“

I DALIS

ŽUDIKAS

1 SKYRIUS

Sprogimas sutrukdė jai užbaigti eilėrašį. Bent jau taip tvirtino vėliau pasklidusios legendos. Iš tikrųjų tai, matyt, nebuvo tiesa, nes net ir labai pasišventusi partizanė poetė, o Rasa Matulaitė tokia ir buvo, ketvirtą ryto greičiausiai miegojo, o ne eiles rašė.

1949-ųjų lapkričio penkioliktą, ketvirtą valandą ryto, – štai kada nugriaudėjo sprogimas, nužudęs Matulaitę ir kitus Lietuvos partizanų Žemaičių apygardos Šatrijos rinktinės Papilės kuopos štabo narius. Sprogus bunkeriu, žuvo Matulaitės vyras kuopos vadas Jurgis Rinkevičius-Adomas, jo pavaduotojas Jonas Naujokas-Profesorius ir dar vienas partizanas, saugantis vadus. Bet visa tai paaiškėjo tik vėliau.

Dvi granatas RGD-42 į bunkerį įmetęs MGB vidaus agentas Gandras buvo tikras tik dėl vieno dalyko: gyvų partizanų neliko. Jis keletą minučių palaukė slėptuvėje krūmuose, kad įsitikintų. Ilgiau laukti nebuvo laiko – Gandrui dar reikėjo labai daug ką nuveikti.

Paleidęs bunkerio pusėn keletą šūvių iš savo „dešimtuko“, šautuvo SVT-40, agentas siauru miško takeliu nubėgo iki nedidelės aikštelės, kurioje buvo palikęs Petrą Rinkevičių, bunkeryje žuvusio partizano brolių. Šis Rinkevičius buvo mažiau ištikimas lietuvių laisvės kovos dvasiai, todėl padėjo Gandrui likviduoti kuopos štabo bunkerį. Už tai Gandras žadėjo padėti jam legalizuotis.

Pasiekęs aikštelę, Gandras tris kartus tyliai švilptelėjo ir Rinkevičius išlindo iš krūmų.

– Viskas gerai, visi negyvi, – tarė Gandras. – Dabar tik reikia tave saugiai atiduot čekistams. Dėl legalizacijos aš jau suderinau viską, nuvažiuosi į poskyrį, atiduosi ginklą, pakalbėsi ir tave paleis. Aišku?

– Taip, – neužtikrintu, šiek tiek drebančiu balsu atsakė Rinkevičius. Prieš operaciją buvo pradėjęs smarkiai nervintis, Gandrui darėsi vis sunkiau jį kontroliuoti.

– Nusiramini, Petrai, – pasakė Gandras. – Jau rytoj būsi laisvas. Dabar svarbiausia – ramiai čia pasėdėk, aš atsivedu savo pažįstamą leitenantą ir viską sutvarkom.

Paplojęs Rinkevičiui per petį, nubėgo atgal link susprogdinto bunkerio. Teko parisnoti gal penkiolika minučių, kol pasiekė miško pakraštį. Čia iššovė signalinę raketą ir taip pasiuntė žinutę MGB operatyvinei-karinei grupei, įsitaisiusiai netoliese. Tuomet nieko nelaukdamas nulėkė į grupės slėptuvę ir pripuolė tiesiai prie Nikolajaus Chazanovo, Luokės valsčiaus MGB poskyrio operatyvinio įgaliotinio leitenanto.

– Vienas liko gyvas... – ištarė gaudydamas kvapą. – Būtinai turim surast, jis mane matė.

Chazanovas skubiai nurodė MGB vidaus kariuomenės kariams apieškoti mišką. Visa grupė pajudėjo pirmyn; pasiekus pamiškę Gandras trūktelėjo Chazanovą už rankos ir, šuktelėjęs: „Einam čia!“, užtikrintai nubėgo takeliu, nusiviliodamas ir leitenantą.

Kol pasiekė aikštelę, kurioje Gandras buvo palikęs Rinkevičių, abu vyrai gerokai atitrūko nuo pametriui mišką šukuojančios grupės. Chazanovas nedvejojo – jau buvo išmokęs pasitikėti Gandro instinktais. Štai ir dabar vos spėjo pastebėti miško aikštelėje šmėkstelint šėšėlį, o Gandras jau nusitaikė ir, dukart iššovęs, ant žemės parbloškė tamsią figūrą.

Abu sustingo, pasiruošę tuojau pat susiremti, bet aplink ir vėl stojo įprasta naktinio miško tylą. Atsargiai, žingsnis po žingsnio, Gandras prisiartinio prie parkritusios figūros ir pašvietė elektriniu žibintuvėliu. Kaip ir tikėjosi, Rinkevičius buvo nebegyvas. Vienas į krūtinę, vienas į galvą – iš nedidelio atstumo mėnulio šviesoje nesunku išpildyti tą kovinį standartą. Liko tik paskutinė detalė.

Ranka parodęs Chazanovui ženklą likti vietoje Gandras užsi-

metė šautuvą ant nugaros ir pasilenkė paimti Rinkevičiaus vokiško automato, gulinčio šalia lavono.

Į figūrą ant žemės Chazanovas dėl viso pikto žiūrėjo pro savo taikiklį. Jo ausis dar suspėjo sugauti neiprastą garsą – Gandras nuleido Rinkevičiaus automato saugiklį. Pagalvoti, kodėl agentas taip pasielgė, MGB leitenantas nebesuspėjo. Tiksliai trumpa kulku serija smogė į krūtinę ir užmušė vietoje.

Gandras numetė automatą atgal prie Rinkevičiaus lavono ir atidžiai apsidairė. Nusprendęs, kad būsimoji įvykio vieta atrodo daugiau mažiau įtikinama, iššovė dar vieną signalinę raketą ir ėmė laukti operatyvinės grupės karių.

Paslaptinga 1949-ųjų lapkričio penkioliktos naktis atvėrė vartus tolesniems įvykiams, o šie savo ruožtu įsiliejo į dar platesnę istoriją, dabar žinomą kaip Lietuvos partizanų karas. Jis nubrėžė dramatiško dviejų priešininkų, vertų vienas kito, susidūrimo ribas ir kontekstą, taigi čia būtina trumpai suminėti svarbiausius šios dramatos laiko ir erdvės akcentus.

Galima sakyti, 1949-aisiais Lietuvoje vis dar nebuvo pasibaigęs Antrasis pasaulinis karas. 1945-ųjų pavasarį Europoje dangų raižė pergalės saliutai, o Lietuvoje karo veiksmai tik įsibėgėjo. Dar 1944-ųjų vasarą lietuviai pradėjo priešintis vokiečius išstumiantiems sovietams, o Sovietų Sąjungai įtvirtinant savo valdžią pasipriešinimas tik stiprėjo.

Lietuvos partizanai – taip save vadino ginkluotojo pasipriešinimo sovietams dalyviai – nenorėjo taikstyti su pokario Europos politinio žemėlapiu nekintamumu ir su žemyną perskurusia geležine uždanga. Jie siekė susigrąžinti 1939 ir 1940 metų sandūroje prarastą valstybę. Dauguma jų buvo ūkininkai, tęsė savo šeimos karo tradicijas. Dvidešimto amžiaus pradžioje jų tėvai kovėsi su Pirmojo pasaulinio karo išsekintais rusais ir vokiečiais, kad išsikovotų nepriklausomą valstybę, o šią iškart teko ginti

nuo kaimynų lenkų. Amžiaus viduryje sūnūs nusekė tėvų pėdomis į daug sunkesnę, žiauresnę ir ne tokią pergalingą kovą su triumfuojančia sovietų karo ir represijų mašina.

Prieš partizanus stojusi sovietų saugumo struktūra, nuolat keitusi pavadinimą (ČK, NKVD, MVD, MGB, galiausiai KGB), buvo profesionalių teroristų armija tiesiogine to žodžio prasme. Iškart pasitelkė terorą dorodamasi su visais partizanų rėmėjais, ryšininkais ir kitais bendradarbiais, kuriuos miestuose ir kaimuose tik čekistai¹ galėjo pasiekti.

Partizanai taip pat greitai nusitaikė į silpniausią priešų grandį – į žemesnio ir vidutinio rango administracijos darbuotojus, mat be jų okupantai negalėjo Lietuvoje įtvirtinti savo valdžios. Kolūkių pirmininkai, atiminėjantys ūkininkų privačiąją nuosavybę, komunistinę ideologiją vaikams skiepijantys mokytojai, mokesčių rinkėjai, komunistų partijos ir komjaunimo organizatoriai, propagandininkai ir, žinoma, išaiškinti MGB informatoriai – visi jie tapo partizanų taikiniais. Šie žmonės buvo baudžiami fizinėmis bausmėmis, įbauginami, išvaromi arba nužudomi. Net MGB neturėjo tiek pajėgų, kad visą laiką visus juos saugotų.

Čekistai su partizanais nuolat susiremdavo tiesioginėse kautynėse. Tai nebūdavo itin naudinga nė vienai pusei. Mūšius laimėdavo ir vieni, ir kiti, bet nė viena pergalė neatnešė tikro proveržio kare. Kariaujančios pusės vis stipriau susikibdavo. Strategiška tai buvo palanku partizanams, nepalanku čekistams.

Partizanų vadai su vis blėstančia viltimi laukė Vakarų pasaulio atvirai įsitraukiant į karą su komunizmu. Todėl jiems buvo svarbu kuo ilgiau išlaikyti organizacijos struktūrą, kovinių vienetų aktyvumą. Sutelkė partizanų būrius į kuopas ir rajonus, kuopas – į rinktines, o rinktines – į apygardas, partizanai jautėsi pasiruošę ilgai priešintis ir toliau stiprinti centrinę vadovybę.

¹ Šį pavadinimą, atsiradusį iš pirmosios komunistų saugumo organizacijos ČK, sovietų saugumiečiai su pasididžiavimu vartojo iki pat amžiaus pabaigos.

Čekistai, priešingai, neturėjo ko laukti. Komunistų partija nuolat spaudė juos kuo greičiau galutinai užbaigti kovą su banditizmu, kaip sovietai oficialiai titulavo partizanų karą. Tad neišvengiamai būtent jų pusėje turėjo rasti strateginių iniciatyvų.

Pato situaciją paversti savo pergale čekistams padėjo dvi priemonės. Visų pirma, čekistai ištobulino tai, ką patys vadino agentūrinėmis-kovinėmis operacijomis. MGB agentais dirbantys žmonės išsiskverbavo į partizanų organizacijas, ne tik rinkdavo informaciją, bet galėdavo ir patys smogti: nužudyti vadus, sunaikinti bunkerius – požemines partizanų slėptuves. Antra priemonė – legalizacija. Nuo pat 1945-ųjų sovietai reguliariai skelbdavo amnestijas – kvietimus „banditams“ užsiregistruoti ir atiduoti ginklus. Toks poelgis turėjo garantuoti ne tik gyvybę, bet ir laisvę. Kadangi prioritetas kitų valdžios metodų atžvilgiu vis dėlto buvo teikiamas terorui, legalizacija vykdavo prieštaringai. Ne vieną legalizuotį bandžiusį partizaną vėliau suėmė ir įkalino.

Tačiau kai kuriems šiaip taip pavykdavo pradėti normalų, kad ir sovietinį, gyvenimą. Neteisinga būtų sakyti, kad jis visai neviliojo kitų, vis dar tebesislapstančių ankštuose ir drėgnuose miškų bunkeriuose. Jei partizanas ir nesigriebdavo legalizacijos, įtemptose kovotojo smegenyse ji vis tiek išlikdavo kaip nuolat gyva mintis. Kuo menčiau tikėtinas atrodė būsimas Vakarų karas su Rytais, kuo labiau stiprėjo kovos nuovargis, tuo daugiau mirazų sukurdavo galimybė sudėti ginklus. Partizanų kvietimų susitikti aptarti legalizacijos sąlygų sovietų saugumo karininkai sulaukdavo ne kasdien, bet vis dėlto gana dažnai.

Taip vieną dieną nutiko ir Luokės valsčiaus operatyviniam įgaliotiniui leitenantui Nikolajui Chazanovui. Tiksliau, vieną šaltą 1948-ųjų gruodžio dieną. Chazanovas nerūpestingai žingsniavo gatve mėgaudamasis papiroso dūmu, pernelyg neskubėdamas grįžti prie darbų, bet staiga prie jo vaikiškai pristraksėjo maždaug dešimtmetis berniukas. Nė žodžio netaręs, čekistui į pirštinetą ranką įbruko gerokai paglamžytą popieriaus lapelį ir nustraksėjo toliau. Chazanovas nė nemėgino vaiko stabdyti – vis

tiesk nieko reikšmingo nebūtų sužinojęs. Visuose karuose gatvės berniukai tampa patikimiausiais pasiuntiniais, nebrangiai, saugiai ir nesukeliant įtarimų pristatančiais net pavojingiausių siuntėjų siuntinius net pavojingiausiems gavėjams. Raštelį perdavęs žmogus, tikėtina, buvo kažkur netoliese, bet jo surasti operigaliotinis nesitikėjo. Ir, tiesą sakant, visai nenorėjo – tokie kontaktai čekistui galėjo baigtis net keliais žodžio „liūdnei“ variantais. Daug protingiau – pirmiausia tiesiog perskaityti žinutę. Taip Chazanovas ir padarė.

Gruodžio trisdešimtą aš ir keturi mano būrio vyrai ateisime į MGB valsčiaus poskyrio būstinę legalizuotis. Jei galite patvirtinti mūsų garantijas, rytoj 11 val. ateikite į turgaus aikštę.

Kirvis

Parašyta rusiškai. Chazanovas, aišku, žinojo, kad kirvis rusiškai yra *topor*, nors parašyta buvo „kirvis“, tik rusiškais rašmenimis. Žinojo jis ir tai, kad šiuo ne visai įprastu slapyvardžiu vadinamas partizanas, vadovaujantis nedideliam būriui, veikiančiam Luokės apylinkėse. Chazanovas įtarė Kirvio būrį paklūstant Žemaičių apygardos Šatrijos rinktinei, nors kai kurie operatyviniai duomenys liudijo, kad Kirvis menkai paiso vadovybės ir veikia pusiau savarankiškai. Šiuo požiūriu jo legalizacija nebūtų buvusi didelė pergalė čekistams, bet pasidavusių partizanų apklausos vis tiek galėjo atnešti vertingos informacijos.

Tuo metu Luokės valsčiaus poskyris neturėjo nuolatinio viršininko ir Chazanovui nebuvo ko atsiklausti – spręsti reikėjo pačiam. Pasiūlymą jis nusprendė priimti. Kitą dieną turgaus aikštėje prie jo pribėgusiam jau kitam berniukui perdavė atsakymą, kad garantijos tvirtinamos ir gruodžio trisdešimtą penkiems partizanams bus visiškai saugu ateiti į MGB poskyrio būstinę.

Jie atėjo įdienojus, žengė atsargiai, bet tvirtai, aukštai iškeltomis rankomis, neužtaisytus šautuvus užsikabinę ant nugarų. Pasitikimas praėjo be jokių nesklandumų. Ginklus partizanai

atidavė labai ramiai ir tvarkingai. Čekistus šiek tiek nustebino, kad visi šautuvai, pistoletai ir granatos buvo puikios būklės. Dažniausiai į legalizaciją partizanai atsinešdavo neveikiančius, surūdijusius ar net sulaužytus ginklus. Tikrąjį arsenalą atiduodavo miške pasiliekančioms draugams. Šie, matyt, nebeturėjo kam atiduoti.

Baigus tvarkyti ginklus, visiems pastebimai palengvėjo ir tolesnės apklausos praėjo dar sklandžiau. Kirvio vyrai pasakė viską, ką žinantys, bet žinojo jie labai nedaug. Žinoma, išvardijo kelių aplinkinių būrių vadus ir narius, nurodė kai kuriuos ryšio kanalus, bet visa tai MGB jau buvo senokai nustačiusi. Tiesą sakant, Chazanovas būtų galėjęs partizanams daugiau papasakoti, negu jie jam. Operacija atrodė kuo toliau, tuo labiau nuvilianti. Ką tik suteikęs garantijas, Chazanovas nenorėjo partizanų suimti, todėl visiems buvo paruošti laikini pasai. Vyrai pakilo skirstytis, nekantraudami traukti namo į aplinkinius kaimus.

Tada Chazanovui šovė mintis. Net ne mintis, o greičiau idėja ar sąmonės blyksnis. Per visą Kirvio apklausos laiką jam nedavė ramybės du dalykai: partizano batai ir jo rankų nagai. Pirmieji buvo vokiški – tai Chazanovas nustatė iš pirmo žvilgsnio. Tokius batus kare avėjo Vermachto kariai ir karininkai, o sovietų pusė jiems pavydėjo. Lietuvos partizanui puikuotis vokiškais batais nebuvo visai neįprastas dalykas, bet vis dėlto retas. O štai Kirvio rankų nagai – tie buvo visai neįprasti. Taisyklinga forma aiškiai liudijo, kad savininkas naudojami manikiūrinėmis žirklutėmis, gal net ir dilde. Abu instrumentai, dailiai supakuoti į odinį futliarą, vėliau buvo aptikti apieškojus Kirvio drabužius.

Partizanų su manikiūrinėmis žirklutėmis Chazanovui dar nebuvo tekę sutikti. Lietuviai gana rūpestingai prižiūrėdavo savo kūnus ir aprangą, bet nebuvo tiek subtilūs, kad po mišką nešiotųsi žirkklutes. Nagus kirpdavo tokiomis žirkklėmis, kokios tuo momentu pasitaikydavo po ranka. Jei žirklių po ranka apskritai nepasitaikydavo, partizanai naudodavosi tradiciniais Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorų metodais: per ilgas nagų dalis

nupjaudavo peiliu. Dėl savo keisto įpročio atkreipti dėmesį į žmonių rankas Chazanovas labai gerai išmanė partizaniškus nagų priežiūros metodus. Štai kodėl batai ir rankų nagai kartu kelė abejonių dėl Kirvio tautybės. Operiškasis nusprendė rasti atsakymą į šį esminį klausimą.

Tik vėliau paaiškėjo, kad tai buvo mirtina klaida. Tuo metu leitenantas Chazanovas tarėsi klojās pagrindus svarbiai operacijai. Jeigu Kirvis tarnauja vokiečių kariuomenei, tai amnestija jam negalioja. Vadinasi, jį galima priversti bendradarbiauti. Vietinio lygmens partizanų būrio vadas – kone ideali praeitis gilyn į pasipriešinimo organizaciją besiskverbiamam vidaus agentui. Ji sukuria pakankamai autoriteto, bet jos detales sunku patikrinti. Su tokia tapatybe Kirvis nesunkiai nuvestų Chazanovo komandą bent iki kuopos lygmens vadovybės – o tai jau šis tas. Taip mąstė ambicingas MGB poskyrio operiškasis ir dėl šios priežasties Kirvį liepė sulaukyti. Pradžiai – be paaiškinimų.

Partizanų vado asmens krata ne tik patvirtino Chazanovo įtarimus apie nagų priežiūrą, bet ir atnešė kitų įdomių radinių. Kirvio kišenėse čekistai aptiko plieninį portsigarą, prikimštą dailiai susuktų plonų suktinių, amerikietišką „Zippo“ žiebtuvėlį su kaukole ir kaulais, keletą paties Kirvio portretinių nuotraukų-atvirukų – tokius jauni europiečiai mėgsta dovanoti vieni kitiems intymumo atminčiai. Visas šis turtas sustiprino Chazanovo įtarimus, kad Kirvis nėra į mišką išėjęs lietuvių kaimietis.

Kita diena buvo Naujųjų metų išvakarės, o tai reiškė, kad leitenantas turėjo įdomesnių planų negu Kirvio biografijos tyrimas. Operiškajam laukė degtinė ir sultinga felčerė Nijolė, gerbianti karininko uniformą ir vertinanti jo pasiekiamas ypatingas materialines gėrybes, tokias kaip kava ir konjakas iš specialiosios parduotuvės. Kaip ir daugelis medikių, Nijolė puikiai pažinojo žmogaus kūną ir neutraliai anatomiškai vertino visas seksualinių santykių formas. Šis ne kiekvienai moteriai būdingas žinių ir pasaulėžiūros derinys bet kurį vyrą būtų išvedęs iš proto, todėl

nenuostabu, kad Chazanovas kuriam laikui visiškai atitrūko nuo šio pasaulio, paskendo geismo ir svaigulio migloje.

Tačiau sausio antrą jis jau buvo pakankamai pasotinęs jusles, kad paliktų kaitrią Nijolės lovą ir grįžtų prie Kirvio operacijos plano. Peržiūrėjęs nemažą krūvą archyvinių bylų rado, ko ieškojęs. 1945-ųjų pavasarį vienas smulkus informatorius pranešė, kad Juozo Kundroto ūkyje Šiaulių apskrities Užvenčio valsčiaus Kadagyno kaime, vos už dešimties ar vienuolikos kilometrų nuo Luokės, slapstėsi sužeistas Vermachto kareivis ar karininkas, pasveikęs prisijungė prie apylinkėse veikiančių partizanų. Anuomet, 1945-aisiais, niekas tuo neužsiėmė, nes buvo svarbesnių reikalų. Bet šiame, naujame, kontekste tai galėjo būti siūlo galas, ir Chazanovas jo nusitvėrė.

Pristatytas į poskyrį, nuo gyvenimo sunkumų pavargęs Kundrotas išsisukinėjo neilgai. Jis greitai suprato, kad tikrasis čekistų taikinyš – vokietis. Neturėdamas jėgų dangstyti buvusio svečio, ūkininkas viską pripažino ir iš parodytų nuotraukų atpažino Kirvį. Gyvos akistatos nereikėjo, atpažinimas buvo vykdomas tik operatyviais tikslais. Chazanovui pakako pasirašytų Kundroto parodymų, kuriais jis galėtų spustelėti Kirvį, jei šis atsisakytų bendradarbiauti.

Bet Kirvis neatsisakė. Nors nuo pat gruodžio trisdešimtos sėdėjęs MGB valsčiaus poskyrio sulaikymo kameroje, neturėdamas jokių žinių apie čekistų veiksmus ir planus, partizanų vadas iš pirmųjų Chazanovo sakinių suprato, kas vyksta. Greitai perėmė iniciatyvą ir pasiūlė operigaliojiniui būtent tai, ko šis ir norėjo: grįžti į mišką ir MGB į rankas atiduoti bent jau kuopos štabą. Už šias paslaugas Kirvis paprašė dviejų dalykų: pamiršti jį kompromituojančią informaciją ir išduoti ne laikiną, o nuolatinį pasą Alfonso Bimbos pavarde.

Chazanovas žinojo, kad abu dalykus padaryti jis gali. Šiek tiek pasiderėję abu sutarė, kad pasą Kirvis gaus dar prieš pradėdamas operaciją, o pasiekus rezultatą Chazanovas sunaikins Kundroto parodymus. Taip sutarus Kirvis – dabar jau Alfonsas Bimba –

buvo užregistruotas MGB vidaus agentu, jam suteiktas Gandro slapyvardis. Pasą gavo praėjus mėnesiui po to pokalbio, o 1949-ųjų vasario pabaigoje jau vėl pasirodė miškuose kaip partizanas.

Žinant, kuo visa tai baigėsi, gali kilti klausimas, ar Chazanovas nesielgė per daug rizikingai šantažuodamas tokį žmogų kaip Kirvis-Bimba-Gandras ir leisdamasis su juo į dviprasmiškus sandėrius. Žvelgiant mūsų akimis, viskas, ką kasdien darė Nikolajus Chazanovas, buvo labai pavojinga. Prie pavojaus, kaip ir prie visų kitų dalykų, žmogus ilgainiui pripranta. Operigaliotinis jau seniai buvo pratęs dirbti kartu su pavojingais žmonėmis, persekioti pavojingus žmones ir jais manipuliuoti. Kirvis jam tebuvo dar vienas veiklos instrumentas – galbūt tobulesnis už kitus. Šis instrumentas galėjo atnešti svarbių pergalių ir tikėtiną paaukštintimą – o tai Chazanovui buvo svarbiausia.

Ženklesnio nerimo leitenantui nesukėlė ir tai, kad kovo pradžioje Juozą Kundrotą teko pripažinti dingusiu be žinios. Bimbos vietoje Chazanovas ir pats būtų taip pasielgęs. Didelio nuostolio čia nebuvo. MGB Užvenčio valsčiaus poskyris jau tikrino informaciją, kad du Kundroto sūnūs yra partizanai. Informacija greičiausiai pasitvirtins, ūkininkas bus ištremtas kaip banditų šeimos narys. Geriau pagalvojus, sovietų vyriausybei Bimba sutalpė Kundroto transportavimo į Sibirą išlaidas.

Daug svarbiau Chazanovui buvo tai, kad Bimba iškart pradėjo sėkmingai megzti ryšius su partizanais. Pirmiausia apsigyveno miškuose aplink Luokę, nuolat keisdamas slėptuves, vis pasirodydamas pas pažįstamus ūkininkus prašyti maisto. Elgėsi visai taip pat, kaip elgiasi partizanai, likę vieni. Jau kovą įvyko pirmas kontaktas. Bimbos slėptuvę aplankė Žemaičių apygardos Šatrijos rinktinės Biržuvėnų būrio partizanai Juozas Slučka-Molis ir Kęstas Bartkus-Tarzasas. Visi draugiškai parūkė. Bimba papasakojo naujesiems pažįstamiems pusiau tikrą istoriją, kad jo būrio nariai sėkmingai legalizavosi, o jį patį MGB vertė bendradarbiauti. Todėl jis ir grįžo į mišką slapstytis ir laukti Vakarų karo su Rytais. Molis su Tarzanu paaiškino, kad Bimba, norėdamas įsilieti į par-

tizanų gretas, turėsiąs iš naujo prisiekti ir prisijungti prie būrio. Dėl čekistų aktyvumo jų būrys nebeprisiklausė jokiai kuopai, bet išlaikė ryšį su rinktinės vadovybe, turėsiąs patvirtinti, kad Bimba įstojo. Šis su viskuo sutiko ir pažadėjo laukti partizanų sugrįžtant po dviejų savaičių.

Į kitą susitikimą Molis ir Tarzanas atsivedė savo būrio vadą Antaną Mockų-Vytautą – šis ir priėmė Bimbos priesaiką. Molis ir Tarzanas pasirašė kaip liudininkai. Šia iškilminga proga Bimba buvo parūpinęs litrą naminės degtinės, ją visi džiaugsmingai ir suvartojo. Dar maždaug po savaitės Vytautas per Molį pranešė, kad rinktinės štabas patvirtino Bimbos narystę ir jo susigrąžintą slapyvardį Kirvis.

Tapęs visateisiu Biržuvėnų būrio nariu, Bimba netruko pastebėti, kad Vytautas nėra nei pajėgus, nei mėgstamas vadas. Kaip tik dėl to Bimba su juo susidraugavo, vis labiau perėmė iniciatyvą organizuojant būrio aprūpinimą, įrengiant geresnes slėptuves. Birželio pradžioje Bimba jau buvo pasiruošęs atsikratyti Vytauto, todėl šis „netyčia“ pakliuvo į čekistų pasalą ir žuvo. Tokiu būdu MGB agentas Gandras tapo naujuoju Biržuvėnų būrio vadu.

Tokia padėtis Bimbai atvėrė daugiau galimybių. Jis susipažino su kelių kitų Šatrijos rinktinės kuopų ir būrių vadais, suteikė MGB nemažai informacijos apie rinktinės ryšių sistemą ir konkrečius ryšininkus, bet netrukus nustatė, kad įsiliėti į rinktinės štabą nėra jokių perspektyvų. Vadovybė atrodė labai stabili, laikėsi griežtos konspiracijos. Daug rimtesnį proveržį atnešė Bimbos pažintis su netoliese veikusio Papilės kuopos Pilėnų būrio vadu Petru Rinkevičiumi-Jaunėliu.

Bimbos požiūriu, Jaunėlis turėjo daug privalumų: silpno charakterio, lengvai pasiduodantis įtakai, bailokas, bet ambicingas. Tačiau svarbiausia – Papilės kuopos vado brolis. Todėl tapęs Jaunėlio draugu Bimba netruko susipažinti ir su kitu Rinkevičiumi – pačiu kuopos vadu Jurgiu Rinkevičiumi-Adomu. Naujasis brolio draugas Adomui kėlė dviprasmiškus jausmus. Viena

vertus, nepavykusios legalizacijos istorija ir lemtinga Antano Mockaus-Vytauto žūtis patyrusio partizanų vado sieloje žadino sunkiai pagrindžiamas abejones dėl tikrųjų Bimbos tikslų. Kita vertus, Adomas negalėjo nepripažinti, kad gudrus, ryžtingas ir šaltakraujiškas draugas teigiamai veikia kovinį jaunėlio brolio pajėgumą.

Užmezgus glaudų ryšį su Rinkevičiais, atitarnavęs Biržuvėnų būrys Bimbai tapo našta. Dėl to, pasitarę su Chazanovu, jie nusprendė likviduoti visus septynis to būrio narius. Technškai nesudėtinga, nes partizanai pasklidę palyginti plačioje teritorijoje, slapstosi po vieną ar po du ir neturi geros ryšių sistemos. Bimba juos vieną po kito aplankė ir nušovė, o čekistai sekė iš paskos ir rūpinosi lavonų pradanginimu. Biržuvėnų būrio partizanai dingo be žinios. Vadui niekaip nebepavyko su jais susisiekti – iš pradžių su vienu, paskui su kitu ir taip toliau. Tokią legendą Bimba pamažu pasakojo savo naujiesiems draugams iš Papolės kuopos.

Šiuo etapu agentas Gandras atskleidė savo talentą žudyti. Net visko mačiusius čekistus, įskaitant patį Chazanovą, baugino Bimbos šaltakraujiškumas. Daugelis MGB smurtautojų ir žmogžudžių buvo arba girtuokliai, arba sadistai, kai kurie derino abu šiuos polinkius. O štai agentas Gandras buvo naikinimo mašina. Išradingas manipulatorius, išnaudojantis bet kokias žmonių silpnybes, kad įviliotų ir mirtinus spąstus. Pats, atrodo, neturįs jokių silpnybių, kuriomis pasinaudotų jo priešai. Chazanovas vis dažniau susimąstydavo apie Bimbos praeitį. Kokia iš tikrųjų buvo ta jo tarnyba vokiečių kariuomenėje? Ar jis apskritai tarnavęs kariuomenėje? Ir ar tikrai vokiečių? Negalėjai būti tikras dėl nieko, kas susiję su šiuo paslaptingu žmogumi.

Tačiau operacija sekėsi, Bimba, kone idealus agentas, akivaizdžiai skverbėsi gilyn į partizanų organizacijos struktūrą. Todėl Chazanovas turėjo užtikrinti jam paramą. Kadangi veiksmas palengva kėlėsi į kitų valsčių teritoriją, teko nemažai pavargti, kol Šiaulių ir Telšių apskričių MGB vadovybė leido Luokės valsčiaus poskyriui tęsti operaciją abiejų apskričių teritorijose,

„atsižvelgiant į operatyvinę padėtį“. Chazanovas taip pat gavo teisę, pasitelkęs Šiauliuose dislokuotos MGB 2-osios divizijos 32 šaulių pulko karius, suformuoti operatyvines-karines grupes Gandrui palaikyti.

Rudenėjant Bimbos santykiai su Petru Rinkevičiumi jau buvo toli pažengę. Šalia draugo Jaunėlis pasitempė, įgijo daugiau drąsos ir net pasižymėjo: su būriu sėkmingai apgynė ūkininkų šeimą nuo įsisiautėjusių sribų. Jurgiui Rinkevičiui-Adomui visa tai darė išpūdį. Bet daugelis aplinkinių, įskaitant žmoną Matulaitę ir pavaduotoją Joną Naujoką-Profesorių, buvo įsitikinę, kad Bimba – šnipas. Visiems atrodė, kad naujasis Jaunėlio draugas nenuoširdus, kad siekia išgauti per daug informacijos ir išpiršti visiems į padėjėjus. Jurgis Rinkevičius-Adomas gerai žinojo, kaip lengvai nuolat persekiojamų kovotojų protas ima linkti į sąmokslų teorijas, todėl vengė skubotų veiksmų. Galiausiai jis priėmė lemtingą ir, kaip paaiškėjo, mirtiną sprendimą.

Jaunėliui su Kirviu buvo pavesta įrengti bunkerį, tinkamą kuopos vadovybei žiemoti. Vėlyvą rudenį ten turėjo išikelti pats kuopos vadas, jo žmona, Profesorius ir trys apsaugininkai – du iš jų būtų patys Jaunėlis ir Kirvis. Jurgis Rinkevičius tikėjosi, kad kartu praleista ilga partizaniška žiema padės jam ir kitiems apsispręsti dėl Bimbos patikimumo. Lapkričio pradžioje kuopos vadas palankiai įvertino kokybiškai įrengtą slėptuvę Gelžės miške ir iki lapkričio tryliktos jį jau buvo susikraustę visi svarbiausi gyventojai. Jaunėlis ir Kirvis turėjo prisijungti lapkričio dvidešimtą, įvykdę paskutinius vado pavedimus, susijusius su ryšių užtikrinimu.

Bet agentas Gandras neketino žiemoti su partizanais drėgname, šaltame bunkeryje. Visų pirma, tokių žiemų jau pakankamai buvo pergyvenęs. Antra, Bimba juto aplink save kaupiantis įtarimus ir, juos įvertinęs, priėjo prie išvados, kad ši veiklos etapa būtina baigti. Todėl per pastarąją slaptą susitikimą su Chazanovu agentas Gandras griežtai pareikalavo likviduoti visus kuopos štabo narius. Priminė, kad toks ir buvo pirminis tikslas –

pasiekti kuopos štabą. Bimba buvo visiškai tikras, kad partizanų nepasitikėjimas neleis jam judėti toliau. Galiausiai Chazanovas nusileido. Sutarta, kad, likvidavus kuopos štabą, agentas Gandras gaus teigiamą rekomendaciją ir dėl tolesnio jo darbo spęs Chazanovo vadovai. Juozo Kundroto parodymai buvo sunaikinti dar Bimbai sėkmingai likvidavus Biržuvėnų būrį. Agento Gandro byloje tebuvo trumpai įrašyta, kad jis užverbuotas panaudojus kompromituojančią medžiagą. Tai galėjo reikšti bet ką.

Lapkričio keturiolikta Bimbai perduotos dvi granatos RGD-42. Apie vidurnaktį Chazanovo vadovaujama operatyvinė-karinė grupė įsitaisė slėptuvėje netoli Gelžės ir ėmė laukti sprogimo.

Akys! Ir vėl... Kaip dvi juodos sagutės, kaip du tamsūs bedugniai šuliniai jos žvelgė jaunatvišku baimės ir nevilties kupinu gęstančiu žvilgsniu. Atrodė, gali įtraukti į gelmes ir paskandinti toje neviltyje.

Andrių Karnauską net šiurpas nukrėtė, nors jis buvo labai šiltai apsirengęs – žinojo, kad reikės ilgai išbūti nejudant šlykščiam lapkričio ore. Niekaip negalėjo suprasti, kodėl iš visų panašiose situacijose pamatytų akių būtent šių negebėjo pamiršti. „Todėl, kad senstu ir kvailėju“, – pats sau pasakė.

Mintis apie senatvę sužadino nuovargį. Nepakeliamą, į visus kaulus įsismelkiantį nuovargį, su kuriuo kovoti Karnauskas nebeturėjo jėgų. Dar praeitą naktį žygiuodamas kiekviename name įsivaizdavo jaukiai miegančią šeimą. Žinojo, kad tai iliuzija, kad gyvenimas sovietiniame kaime toli gražu nėra jaukus. Bet tai vis dėlto buvo lova, stogas, vienas kitą mylinčių žmonių būrys – nepasiekiamą svajonę tam, kuris gyvena bunkeryje ir tik retkarčiais pamato trobos vidų.

Jau prieš dešimtį metų Andrių Karnauską erzino, kad kariuomenė jį atitraukė nuo ūkio. Prieš penkerius jis jautėsi ligi soties prisikariavęs, bet gyvenimas išstūmė į naują karą. Šiandien jis

tarėsi turįs teisę sakyti: pakaks. Dėl to ir gulėjo čia, tankiuose Virvyčios pakrantės krūmuose.

Labiau už viską pasaulyje norėjosi išgerti puodelį kavos ir surūkyti cigaretę. Deja, nei viena, nei kita nebuvo pasiekama. Kavos per karą apskritai būdavo sunku gauti, o rūkyti Karnauskas negalėjo saugumo sumetimais – kad neišduotų slėptuvės. Todėl turėjo tenkintis keliais gurkšniais vandens, šildomo po vokiška žiemine striuke. Bet ir vandeniui negalėjai piktnaudžiauti, mat pastarąsias septynias valandas tualetą atstojo butelis, kurio pripildymo ir ištuštinimo procedūra buvo nepatogi ir rizikinga.

Vaikydamas mintis apie malonumus, Karnauskas atsargiai išsitraukė žiūroną ir kažin kelintą kartą nukreipė į Biržuvėnų dvaro pirtį kitapus Virvyčios. Lėtai, centimetras po centimetro, žiūronas judėjo iš kairės į dešinę ir iš viršaus į apačią – Karnauskas apžvelgė seną medinį pirties pastatą, medžiais apaugusį plotą už jo ir mūrinius ūkinius dvaro pastatus, stūksančius tolėliau. Niekur nebuvo matyti ne tik jokio žmogaus, bet ir jokių žmogaus veiklos pėdsakų. Pirtis buvo viena iš nuošaliausių buvusio dvaro vietų, čia beveik niekada neužklysdavo tarybinio ūkio darbininkai. Būtent dėl to šią vietą Karnauskas pasirinko pavojingam susitikimui su MGB leitenantu Nikolajumi Chazanovu. Bet ir Chazanovo nebuvo nė ženklų. Karnauskas mintyse riebiai nusikeikė.

Buvo pasiruošęs viskam. Jei Chazanovas, kaip buvo tartasi, ateitų vienas, Karnauskas tuo įsitikintų, nusileistų prie upės ir pakrantėje paslėpta valtimi persikeltų į kitą krantą pasikalbėti. Jei čekistas nuspręstų naudodamasis proga sučiupti svarbų partizanų vadą, Karnauskas idealiu atveju pasitrauktų nepastebėtas. Ne tokiu idealiu atveju upė bent šiek tiek pristabdytų persekiotojus. Tad buvo pasiruošęs viskam.

Bet ne tam, kas iš tikrųjų įvyko. Nikolajus Chazanovas vėlavo visą valandą, o tai reiškė, kad nebepasirodys. Svarstyti, kodėl čekistas neatvyko, Karnauskas neturėjo laiko. Dabar reikėjo saugiai užbaigti operaciją.

Atsitraukimo planas buvo paprastas ir šiek tiek įžūlus – tokie planai visuomet pasiteisindavo. Partizanai, kuriantys pernelyg įmantrias schemas, savo sužalotais kūnais jau seniai puošė įvairias turgaus aikštes. O štai ryžtingai veikiantis ir nežinomybei erdvės visuomet paliekantis Karnauskas penktus metus miške laikėsi gyvas.

Dabar jam reikėjo šiek tiek paėjėti miškinga Virvyčios pakrante – tai buvo lengvoji dalis. Įžūlumo reikalavo kitas etapas: išeiti iš miško į žvyrkelį prie pat Biržuvėnų tarybinio ūkio, pereiti tiltelį per Virvyčią ir nužingsniuoti pusantro kilometro iki miško supamo Rapalių kaimo, kur galės pasislėpti pas pažįstamą ūkininką. Kartą šiuo keliu jis jau ėjo – į slėptuvę, kurioje tūno dabar. Tąkart neiškilo jokių kliūčių, tačiau jis ėjo naktį, tarybiniam ūkiui ištuštėjus. Dieną rizikos buvo daugiau, bet Karnauskas tikėjo galįs sėkmingai viską išpildyti.

Mintyse dar kartą perkratė savo išvaizdą nuo galvos iki kojų. Auliniai batai, slepiami šiurkščių vilnionių kelnų, neturėtų labai kristi į akis. Ir kelnės, ir batai buvo normaliai ūkiškai purvini. Taip pat ir vokiška kariška žieminė striukė – nedažnas rūbas Lietuvos kaime, bet ir ne išskirtinė retenybė, gana normalus karo trofėjus. Striukę galėjo turėti partizanas, bet ji buvo prieinama ir ūkininkui. Karnausko smakrą dengė penkių dienų barzda, šiek tiek sendinanti ir metanti veidui nuovargio, nevilties ir beprasidedančio alkoholizmo šešėlį, – tipiški Lietuvos kaimo žmogaus bruožai. Kol kas į vidinę striukės kišenę įgrūsta kepurė su snapeliu užbaigė maskuotę ir leido bent paviršutiniškai įtikinamai dėtis vidutinio amžiaus kaimiečiu, traukiančiu į gretimą kaimą. Toks personažas galėjo pagrįstai tikėtis, kad niekas neužkabins, – būtent to Karnauskas ir tikėjosi.

Dokumentų jis neturėjo. Keliaujant po kaimus nebuvo prasmės apsikrauti padirbtais popieriais. Iš patirties Karnauskas žinojo, kad bet kokios diskusijos ar nagrinėjimai tik apsunkina susidūrimus su milicininkais ar valdininkais kaimo keliukuose. Todėl diskutuoti jis neketino. Paklaustas apie dokumentus,

pasakytų palikęs juos namuose. Jei šio neįtikimo ir kaip tik dėl to įtikinamo blefo nepakaktų, Karnauskas iškart panaudotų radikalias priemones: itin aštrų lenktinį peilį iš kairės striukės kišenės arba „Walther“ PPK pistoletą iš dešinės. Ginklai – tikroji patyrusio partizano saugumo garantija. Jie suteikia reikiamą jėgų persvarą susidūrus su dviem, trimis ar net penkiais milicininkais ar sribais. Karnauskui įveikti prireiktų grupės vidaus kariuomenės karių ar čekistų, kurių sutikti kelyje iš Biržuvėnų į Rapalius tikrai nelabai tikėtumeisi.

Vėl viską apsvarstęs Karnauskas ėmėsi tvarkyti slėptuvę. Paskutinį kartą ištuštintą šlapimo butelį pasiėmė su savimi, kad pakeliui paslėptų kur nors Virvyčios pakrantės krūmynuose. Tuomet atbulas iššliaužė atgal ir rankomis bent šiek tiek palygino išgulėtą rudenišką žolę. Atidžiai apžiūrėjęs kelių valandų guolį nusprendė, kad patyrusi akis, žinoma, suprastų, jog čia kažkieno slėptasi, bet artimiausiu metu patyrusi akis krūmų neapžiūrinės. Dar šiek tiek pašliaužęs atgal, pasiekė vietą, kurioje galėjo saugiai atsistoti nerizikuodamas, kad iš kito Virvyčios kranto kas pastebės. Nusipurptęs nuo drabužių žolės ir šakelių likučius, užsimaukšlino kepurę ir tyliai nelyginant šešėlis nuslinko siauru miško takeliu – taip, kaip tik patyrę kovotojai moka.

Pasiekęs žvyrkelį miško pakraštyje, Karnauskas stabtelėjo. Kurį laiką atidžiai stebėjo kelią, bet šis buvo visiškai tuščias. Tuomet atsargiai atlenkė peilį kairėje striukės kišenėje ir suėmė taip, kad galėtų labai greitai nesusižeisdamas išsitraukti. Dešine ranka apglėbė pistoleto rankeną, smilių ištiesdamas virš nuleistuko, o nykščiu paliesdamas saugiklio svirtelę, bet jos nepakėlė. Daugybę kojų netyčia peršovė savininkai, nusprendę iš anksto pakelti saugiklį, – tai gali daryti tik paskutinę akimirką, kad ir kas nutiktų. Išoriškai šie veiksmai nebuvo itin pastebimi; oras buvo pakankamai žvarbus, kad normalus valstietis grūstų kumščius į striukės kišenės.

Taip pasiruošęs, Karnauskas greitai išsoko į kelią ir pasuko

kairėn, tuo pat metu apsidairydamas ir pasidžiaugdamas, kad šis keistas manevras liko niekieno nepastebėtas. Tuomet tvirtu, bet neskubriu žingsniu patraukė pirmyn. Perėjo tiltelį, pražingsniauvo beveik visą pavojingiausią zoną: jo kairėje pasiliko Biržuvėnų dvaro, o dabar – tarybinio ūkio teritorija. Sutiko tik keletą ūkio darbininkų, kurie apdairiai nekreipė dėmesio į nepažįstamą keliauninką. Karnauskas jau matė kryžkelę, kurioje pasukus į dešinę prasideda gerokai saugesnis vieškelis link Rapalių. Bet tuomet mintyse teko riebiai nusikeikti.

Iš priekio artėjo automobilis. Ne vežimas, ne sunkvežimis ir ne tarybinio ūkio traktorius. GAZ-11-73, dar vadinamas emka, – labiausiai tikėtina, kad vežamas gan aukšto rango čekistas. Kaip jis šiame nuošaliame keliuke atsidūrė – neaišku. Bet trauktis nebėra nei kur, nei kaip.

Karnauskas aiškiai pajuto pirmuosius baimės ženklus. Širdis pradėjo greičiau plakti, raumenys įsitempė, pilve atsirado nemalonus nervų gniutulas. Pajutę pavojų, visi žmonės bijo. Tik patyrę kovotojai moka baimę paversti atidumu ir susikaupimu. Karnauskas puikiai pažinojo nerimo požymius ir nesitikėjo jų atsikratyti. Tvirčiau suspaudė kišenėse laikomus ginklus ir, kad protas nepasiduotų panikai, ėmėsi mąstyti apie galimą įvykių seką ir savo veiksmus.

Nebuvo jokios abejonės, kad vairuotojas sustos ir užkabins Karnauską – jau vien norėdamas parodyti viršenybę. Mažų mažiausia – paprašys dokumentų. Labai tikėtina, kad vairuotojas norės pasirodyti prieš įtakingą keleivį, todėl nepasitenkins paaiškinimu apie namuose paliktus dokumentus. Pareikalaus detaliau papasakoti apie save, iš kokio kaimo į kokį eina... Į šitą pokalbį Karnauskas nebesileis. Teks likviduoti tuos du ar tris priešus automobilyje. Greičiausiai du – čekistą karininką, tikrai ne žemesnio rango nei kapitonas, ir jo vairuotoją-sargybinių. Abu bus patyrę kariai – tai reikia įvertinti.

Pirmas dalykas, kurį suprato Karnauskas: peilis tokioje situacijoje greičiausiai nebus reikalingas. Didžiausias pranašumas

prieš čekistus – greitis ir mobilumas. Priešai sėdės automobilyje – koviniu požiūriu tokia padėtis labai pavojinga. Greitai iššokti iš automobilio sudėtinga, o susidūrus su tokia grėsme – beveik neįmanoma. Pats Karnauskas tvirtai stovi ant kojų, todėl gali staigiai keisti padėtį. Tuo ir reikia pasinaudoti, todėl reikia tiksliai pistoleto – nepaprastai greito ir pavojingo ginklo, kai šaudai iš trumpo nuotolio. Taip nusprendęs Karnauskas ramiai, ne itin akivaizdžiai ištraukė kairiąją ranką iš striukės kišenės. Verčiau tebūna laisva, jei prireiktų, siekiant didesnio taiklumo, tvirtiau suimti ginklą.

Kitas svarbus veiksnys, teikiantis pranašumo, buvo netikėtumas. Kuo smarkiau užklupsi priešus, tuo lėčiau jie judės ir tuo mažiau jiems liks galimybių išgyventi ir kovoti. Čia Karnauskas prisiminė dar prieš 1941-ųjų Sedos kautynes vieno patyrusio Tėvynės rinktinės kario duotą pamokymą. Prieš įvykstant artimam susirėmimui, priešui reikia pasakyti ką nors, kas tame kontekste neturi jokios prasmės. Pakomentuoti orą, paminėti šuniukus, kačiukus ar kitokius gyvūnelius, paklausti, gal skaitė kokią knygą, – pastabos turinys neturi reikšmės. Kuo mažiau bus prasmės – tuo geriau. Mat žmogaus smegenys negali nereaguoti į kito žmogaus žodžius. Jos automatiškai pradeda ieškoti prasmės, bando susieti su konfliktiška aplinka. Tada priešas mąstydamas stabteli. Pauzė gali užtrukti net sekundę ar dvi, per jas sutrikusios smegenys neleis imtis jokių veiksmų. Ši pauzė – geriausias laikas suduoti mirtiną smūgį. Karnauskas pagalvojo, kad tuojau įvyksiančiame susidūrimo šis triukas gali praversti. Nusprendė, kad prieš pat iššaudamas pirmąjį šūvį ištars: „Žiūrėkit – žolė kokia žalia.“

Nušovus abu čekistus, reikės skubiai trauktis į dešinę, kur plyti bent šiokią tokią priedangą teikiantis miškas. Toliau teks improvizuoti ir reaguoti į netrukus pasirodysiančių persekiotojų veiksmus. Galbūt reikės dieną slapstyti miške, o gal pavyks pasiekti numatytą slėptuvę Rapalių kaime. Dabar apie tai nebuvo prasmės galvoti.

Daug kas priklausys nuo to, kurioje sėdynėje įsitaisęs automobilio keleivis. Sėdėdamas užpakalyje gali būti pavojingesnis, nes Karnauskas stovės automobilio priekyje. Jei čekistas turi pakankamai patirties, tai Karnauskui nušovus vairuotoją gali net spėti iššokti iš automobilio ir pasinaudoti juo kaip priedanga. Tuomet Karnauskas padarys tą patį, prasidės susišaudymas, kurį priešas bus suinteresuotas tęsti, o jis pats – kuo greičiau užbaigti. Todėl teks smarkiai rizikuoti ir išlįsti pirmam. Kita vertus, jei čekistas-keleivis, kaip karininkai pratę, sėdės greta vairuotojo, nė vienas iš jų neturės jokių šansų. Abu žus Karnauskui paleidus du tris šūvius.

Visos šios mintys patyrusio partizano galvoje pralėkė per dešimt ar penkiolika sekundžių, kol emka priartėjo ir sustojo. Juodas automobilis greičiausiai buvo tą pačią dieną kruopščiai nuplautas, nes lapkričio purvas dar nebuvo visiškai priveikęs išdidaus blizgesio. Kaip ir galėjai tikėtis, vairuotojas – MGB viršila – šiek tiek pravėrė langą ir rusiškai šūktelėjo Karnauskui:

– *Ei! Ty kto?!*

– *Ja? Da nikto...* – Kairę ranką, išreikšdamas natūralią nuostabą, netikėtumą ir kartu nuolankumą, Karnauskas pridėjo prie krūtinės.

Vairuotoją, suprantama, šiek tiek prajuokino negrabus kaimiečio atsakymas.

– *Kak tebia zovut, „nikto“?* – šypsodamasis paklausė.

Kaip ir daugelis sovietų karių Lietuvoje, viršila buvo azijietiškos išvaizdos: siaurokų akių, tamsaus gymio, plaukų. Karnauskas su palengvėjimu pastebėjo, kad automobilio keleivis sėdi greta vairuotojo. MGB majoras, piktų akių, galinčių bet kam įvaryti siaubą. Tos akys buvo įsodintos itin ištįsusiamame pailgame veide perkreiptu apatiniu žandikauliu. Dėl savo priekin atsikišusio smakro, aukštos kaktos ir storų lūpų žemyn nusvirusiais kampučiais majoras atrodė panašus į užkietėjusį nusikaltėlį – toks greičiausiai ir buvo. Išvaizdą kiek švelnino tiesi, proporcinga nosis ir per vidurį perskirti tamsūs plaukai, labai tvarkingai sušukuoti

atgal. Sėdėdamas majoras atrodė vidutinio ūgio ir buvo plačių pečių – dėl trumpo kaklo jie atrodė dar platesni. Viršun kilstelėtus čekisto uniformos antpečius puošė po vieną auksaspalvę žvaigždę. Majorui ant krūtinės puikavosi keletas ordinų juostelės. Karininkas atidžiai nužiūrino Karnauską, laukdamas, ką tas atsakys į vairuotojo klausimą.

– Jonas Petraitis, – pasakė Karnauskas.

– *Eto Ivan Petrov, verno?* – nepatikliai tarė viršila. – *Dokumenty jest?*

– *Ostavil doma*, – stengdamasis suteikti balsui kaltės ir nuolankumo atsakė Karnauskas.

Viskas. Pasiiekta paskutinė riba. Dabar jo lūpos teprasivers išstarti: „Žiūrėkit – žolė kokia žalia“, ir kelio atgal nebebus. „Walther“ PPK saugiklio svirtelę liečiantis Karnausko dešinės nykštys net virpėjo nuo įtampos. Jau ar dar ne? Jau ar dar ne? Visas kūnas, atrodė, virto šiuo vienu klausimu. „Ramiai“, – mintyse kartojo Karnauskas, dar kartą primindamas sau, kad stovėdamas ir laikydamas pistoletą jis turi beveik garantuotą mirtiną pranašumą dviejų sėdinčių čekistų atžvilgiu.

Karnauskas būtų labai nustebęs, jei kas nors būtų pasakęs, kad piktai į jį žvelgiantis automobilio keleivis – tai majoras Andrejus Sovietovas. Karnauskui jau tuomet buvo tekę nemažai apie Sovietovą girdėti. Partizanais apsimitančių provokatorių operacijas organizuojančio čekisto vardas per porą veiklos Lietuvoje metų tarp tikrų kovotojų jau buvo tapęs kone bendrinium daiktavardžiu. Bet Karnauskas, kaip ir daugelis partizanų vadų, nežinojo, kaip Sovietovas atrodo. Jei būtų žinojęs, galbūt būtų šovęs nedelsdamas, rizikuodamas savo gyvybe ir saugumu – viskuo, kad tik likviduotų tokį vertingą taikinį. Bet kaip atrodo grėsmingasis majoras, Karnauskas tuo metu nežinojo ir, tiesą sakant, visą savo gyvenimą nesužinos.

Tačiau Karnauskas nė kiek nebūtų nustebęs, jei būtų perskaitęs majoro Sovietovo mintis ir supratęs, kad priešas padėti vertina lygiai kaip ir jis. Majoras puikiai suvokė, kad sėdėdami

automobilyje jiedu su vairuotoju turi tik vieną pranašumą – galimybę greitai pabėgti. Tos galimybės jau atsisakė sustodami. Dabar teliko tikėtis, kad klaida nebus mirtina. Kaimietis atrodo įtartinas – bet tai tik blogiau. Jeigu, kaip spėjo majoras, čia patyręs karys ir jo dešinė striukės kišenėje gniaužia pistoletą, tai beviltiškai kvailą vairuotoją ir patį Sovietovą nuo mirties skiria tik sekundė ar dvi – per jas jie niekaip nesugebėtų pasipriešinti. Išsigelbėti dar įmanoma tik dėl to, kad partizanas tokioje situacijoje nėra suinteresuotas kovoti. Todėl majoras lėtai ir ramiai burbtelėjo:

– *Otstavit'. Pojechali.*

Šiek tiek nepatenkintas vairuotojas įjungė pavarą ir nuspauzdė akceleratorių, tuo pat metu kaire ranka uždarydamas langą. Emka pajudėjo tarybinio ūkio link, veždama si majorą Sovietovą, iškart susimąčiusi, ar dar kaip nors pavyktų sugriauti šiandieninius „Jono Petraičio“ planus. Galiausiai majoras nusprendė, kad padaryti nieko negali: kol ką nors suorganizuos, tariamas kaimietis jau bus dingęs be pėdsakų.

O Karnauskas, malšindamas kūno palikti neskubančią įtampą, lėtai, atsargiai iškvėpė ir toliau patraukė vieškeliu priešingon pusėn. Rapalius pasiekė be tolesnių nuotykių.

Žmogus, pasivadinęs Alfonsu Bimba, analizavo ir vertino savo padėtį, kiek įmanoma patogiausiu būdu išsitaisęs ant nepatogaus gulto specialioje Luokės valsčiaus MGB būstinės „vienutėje“. Tai nebuvo tikra sulaikymo kamera – tokioje jis beveik prieš metus kalėjo kaip partizanas Kirvis. Dabartiniam Bimbai tikroje kameroje būtų kilusi rizika susidurti su partizanais, ryšininkais ir kitokiais čekistų priešais. Tuo kol kas niekas nebuvo suinteresuotas.

Bimbos vieta MGB klasifikacijoje buvo ypatinga, todėl jis ir atsidūrė ypatingoje patalpoje. „Vienutė“ buvo skirta laikinai uždaryti prasižengusiems čekistams ir sukčiaujantiems agentams,

kuriuos dar galėjai tikėtis gražinti į „tikrąjį kelią“. Arba žmonėms, kurių tolesnio likimo klausimą įmanoma išspręsti tik ilgiau pamąščius ir pasitarus. Būtent tokiu žmogumi šiuo metu buvo laikomas Bimba, ir tai jį visiškai tenkino.

Išoriškai patalpa nedaug kuo skyrėsi nuo įprastos kameros. Tokios pat pilkšvos sienos ir grindys, toks pat mažytis grotuotas langelis, įtaisytas aukštai tolimiausioje nuo durų sienoje. Pačios durys sunkios, medinės, apkaustytos metalu, su dviem patikimomis spynomis, akute ir langeliu maistui paduoti. Nuo durų iki lango gal keturi ar penki žingsniai – toks patalpos ilgis. Maždaug dvigubai mažesnis plotis vertė jaustis suspaustam, kaip būna visuose stačiakampio formos kambariuose.

Tačiau, lyginant su įprasta kamera, ši „vienutė“ turėjo ir tam tikrų privalumų. Joje buvo net trys baldai: palei kairiąją ilgąją sieną įtaisytas gultas, ant kurio pusiaugula tįsojo Bimba, o už gulto, arčiau lango, – nuo sienos atlenkiamas stalas ir grubi medinė kėdė. Dešiniajame kampe prie sienos su langu puikavosi paraša – išmatoms skirtas aprūdijęs kibiras. Kitaip nei įprastose kamerose, šioje specialioje vienutėje paraša buvo dezinfekuojama pasikeitus „klientui“. Dėl to ankštoje patalpoje nuolat tvyrojo chloro kvapas, bet jis buvo malonesnis negu žmogaus išmatų smarvė, nuo pirmos dienos persekiojanti visus, kam tik tenka nelaimė būti suimtiems sovietų saugumo tarnybų. Apskritai patalpa buvo neblogai šildoma ir vėdinama, kalėjimo standartais – tikras liuksas.

Bimbai per savo audringą gyvenimą tikrai buvo tekę pabūti ir blogesnėse vietose. Aplinka jo neslėgė, netrikdė intensyvaus mąstymo. Sargybiniai jam leido pasilikti savo suktines ir Bimba su malonumu vieną po kitos rūkė. Kažkur buvo skaitęs, kad susitelkę tabako dūmai padeda susitelkti žmogaus protui.

Viską kruopščiai įvertinęs, Bimba nusprendė ešas saugus. Nušauti Chazanovą buvo visiškai logiškas ir teisingas žingsnis. Tai sugražino padėčiai reikiamą neapibrėžtumą. Leitenantas buvo bepradedęs per giliai kapstyti po Bimbos praeitį. Vis dar žinojo

nedaug, bet tos žinios buvo pernelyg aiškios. Svarbiausia, Chazanovas tiksliai žinojo, kad Bimba – joks Bimba. Visiškai nepriimtina. Dėl to jį ir reikėjo pašalinti. Su leitenanto įtarimais, kad partizanų vadas Kirvis – tai sėkmingai išsislapstęs vokiečių karys, dar galima dirbti. Tie įtarimai buvo pakankamai neapibrėžti, jie leido kurti reikiamą tarpusavio santykį ir nuosekliai jį plėtoti. Bet Chazanovo žinojimas, kad Bimba nėra Bimba, negana to, tiesioginis vaidmuo Nebimbai virstant Bimba tiesiog nuodijo tarpusavio santykį. Bet kada galėjo susiklostyti padėtis, nepaliekanti Chazanovui kito pasirinkimo kaip tik veikti žinant, kad Bimbos tapatybė netikra. Todėl leitenantas nuo pat to momento, kai, pasinaudodamas ryšiais, išgavo Alfonso Bimbos pasą, tapo vaikštančiu lavonu. Nuo tada Chazanovo pašalinimas tapo tik laiko klausimu, žvelgiant iš paties Bimbos perspektyvos. To reikalavo auklėjimas ir asmenybė žmogaus, nusprendusio pasivadinti Bimba.

Labai seniai tikrą profesionalą dabartinio Bimbos kailyje išugdę mokytojai įskiepijo jam esminę tiesą: saugumas visada slypi neapibrėžtume. Siekiant saugumo reikia ne tiesos ir ne melo, o neapibrėžtumo. Kad tave supantys žmonės turėtų pasirinkimą, kad patys susikurtų išeitį. Tada jie apsaugos tave – jei palaikysi jų pasirinktas išeitis.

Būtent tam visada skirta netikra tapatybė. Žinoma, kasdieniškose situacijose ji veikia kaip elementari maskuotė – pavyzdžiui, leidžia prisistatyti sovietiniu piliečiu darbinantis, perkant traukinio bilietą. Bet kritiniais atvejais daug svarbesnis tampa pats tapatybės netikrumas. Galbūt žmogus yra tas, kurį nurodo dokumentai, o gal ir ne. Arba, sakysime, jei išsiaiškinama, kad žmogus ne tas, kuo dedasi, – tai ar čia jau tikrai išsiaiškinta? Gal esama dar gilesnių sluoksnių? Gal išsiaiškinimas tik dalinis arba apskritai netikras? Kiekvienu atsakymu gali suabejoti, kiekvienas atsakymas skatina naujus klausimus, ir taip tik plečiasi dokumentus pateikusį žmogų gaubiantis netikrumo šydas.

Tokiomis akimirkomis paaiškėja, ką iš tikrųjų reiškia gyventi

gaubiamam šešėlio. Būtent dėl to sovietų čekistai buvo įpratę visada tvirtai sugriebti vienintelį tikrovės siūlą – dokumentus pateikusį žmogų. Jį spausdamas ir kankindamas visada gausi daugiau naudos nei klaidžiodamas po jį supančius šešėlius. Bet o kas, jei sovietų čekistai, tiksliau – konkretus sovietų čekistas turėtų poreikių, kuriuos įtariamasis patenkintų tik likdamas gyvas ir sveikas? O kas, jei tie poreikiai kur kas svarbesni už įtarimus įtariamojo atžvilgiu?

Štai tokia ir buvo Bimbos išmokta pamoka. Mokytojai jam tvirtai įkalė, kad kritinėje padėtyje svarbus tik vienas elementas – sprendėjas. Konkretus asmuo, čia ir dabar lemiantis tavo likimą: nušaukiantis arba paliekantis gyvą, kankinantis arba nepaliečiantis, apkaltinantis arba siūlantis bendradarbiauti. Būtent šiam asmeniui reikia pateikti patogų neapibrėžtumą, kad jis pasirinktų sau palankiausią išeitį. Jeigu sugebėsi greitai suvokti sprendėjo poreikius ir parodysi, kaip juos patenkinti, – didžiausia tikimybė, kad jis pasirinks ir tau palankiausią išeitį. Taip ir nutiko Chazanovui nusprendus, kad įtarimus dėl vokiškos partizano Kirvio praeities verčiau panaudoti verbuojant partizaną agentu negu pasmerkiant jį lageriui.

Žinoma, kartais sprendėjas renkasi tau mažiau palankią išeitį arba tau nepavyksta išsaugoti neapibrėžtumo – kaip nutiko partizanui Kirviui įgyjant Alfonso Bimbos tapatybę. Tokiais atvejais, jei yra galimybė, sprendėją reikia pašalinti ir palikti erdvės naujam sprendėjui. Taip Bimba ir pasielgė su Chazanovu: pašalino ir dabar turėjo sulaukti, kol pasirodys naujas sprendėjas.

Tai nereiškė, kad jis turėjo kokį nors konkretų veiksmų planą. Planus kuria tik svajotojai – šią pamoką taip pat buvo išmokęs. Tikri realistai neturi planų: jie kiekvieną akimirką laukia, kokius atsakymus ir kelius padiktuos tikrovė. Būtent šį gebėjimą jis kadaise siekė išstobulinti – tada, kai dar nebuvo ne tik Bimba, bet ir Kirvis. Jis buvo ruošiamas ne trumpoms ir konkrečioms užduotims, kokioms ruošiami specialių dalinių kariai ar diversantai. Jis buvo ruošiamas visada išgyventi. Išgyventi net tada,

kai jokio užnugario nelieta. Išgyventi net tada, kai nebelieka nei tu, kurie tave siuntė, nei tu, pas kuriuos buvai siųstas. Išgyventi, kai nebelieka nieko atpažįstama, kai lieki vienas prieš visą pasaulį. Griebti aplinkinę tikrovę, išsilaikyti jos įsitverus. Būtent tam jis pats asmeniškai ruošėsi, nes jautė, kad kaip tik šio gebėjimo labiausiai prireiks. Panašiomis nuojautomis rėmėsi ir jo mokytojai, nors formaliai jie, žinoma, turėjo kitų tikslų, keliamų dabar jau be pėdsakų pradingusių institucijų.

Taigi plano Bimba neturėjo. Mėgaudamasis bent šiek tiek chloro kvapą nustelbiančiu suktinės dūmu, jis mąstė ne apie ateities veiksmus. Vienintelis svarbus dalykas buvo dar kartą mintyse patikrinti tą paveikslą, neišvengiamai iškiliantį priešais naują sprendėją. Tame paveiksle turi pakakti patogaus neapibrėžtumo.

Bimbos nuomone, to pakako. Chazanovo įtarimai dėl partizano Kirvio praeities dabar jau buvo išblukę kaip seni laišakai. Vargu ar kas imtųsi juos iš naujo skaityti. Ypač kai „dingusį be žinios“ ūkininką Kundrotą naujai iškeptas Bimba užkasė tikrai labai giliai. Tikrąja to žodžio prasme – giliai po žeme ir tokioje vietoje, kur skeleto dar ilgai niekas neras. Su sužeistu vokiečių kariu baigta. Naujam sprendėjui jis visų pirma bus Alfonsas Bimba, buvęs partizanas Kirvis, o pastaruosius metus – MGB vidaus agentas Gandras. Reikės padaryti viską, kad naujam sprendėjui neatrodytų naudinga kelti klausimą, kodėl Bimbos pasas toks naujas. Bet pakanka neapibrėžtumo – klausimų dėl visiškai tikro sovietinio paso, išduoto visiškai tikram, gyvam ir sveikam sovietiniam piliečiui Bimbai, galima ir nekelti.

Neapibrėžtumo pakako ir Chazanovo žūties istorijoje. Geriausiai tai patvirtino Bimbos įkurdinimas specialioje vienetėje. Jei čekistams būtų akivaizdu, kad jis nužudė Chazanovą, jie neturėtų kitos išeities kaip tik mesti Bimbą į tikrą kamerą. Kita vertus, niekas, be abejo, iki galo nepatikėjo jo pateikta įvykių versija: Chazanovą nušovęs Petras Rinkevičius-Jaunėlis pats buvo pribaigtas šauniojo Alfonso Bimbos – agento Gandro. Versija labai

abejotina, bet ne visai neįmanoma – būtent tokia, kokios reikia. Tiesiog nė vienas čekistas kol kas nenorėjo būti nauju sprendėju, niekas nematė naudos iš galimybės paimti jo likimą į savo rankas – dėl to Bimba ir sėdėjo vienutėje.

Vadinasi, tereikia sulaukti, kol rasis žmogus, kuriam atrodys naudinga ar būtina išspręsti Bimbos problemą. Tuomet jau pirmajame pokalbyje turės išryškėti artimiausios ateities kontūrai ir Alfonso Bimbos gyvenimas pajudės iš naujo.

Kol, mąstydamas grynai teoriškai, vienutės svečias ėjo prieš šios išvados, pro Luokės valsčiaus MGB poskyrio duris jau žengė konkretus naujas sprendėjas. Majoras Andrejus Sovietovas buvo visapusiškai pasiruošęs tuoj pat paimti Bimbos reikalą į rankas. Tokias problemas jis kasdien sprendžia. Tiesą sakant, vidaus agentas Alfonsas Bimba-Gandras buvo tikroji Sovietovo vizito Luokėje priežastis. Majoras, tiesa, dar nežinojo, kad nebepasikalbės, kaip tikėjosi, su šį perspektyvų agentą užverbavusiu ir kontroliavusiu leitenantu Chazanovu. Bet, žvelgiant iš tolesnės perspektyvos, neįvykęs Sovietovo ir Chazanovo pokalbis nebuvo didelis nuostolis, kaip netrukus įsitikinsime.

Reikia paminėti ir tai, kad MGB Telšių apskrities vadovo pavaduotojas leitenantas Sergejus Mozinas, kuriam tiesiog ant galvos nukrito gyvas Bimba ir negyvas Chazanovas ir kuris jau trečią dieną nėrėsi iš kailio mėgindamas suvaldyti chaosą ne tik formalus, bet ir faktinio vadovo netekusiame Luokės poskyryje, nepaprastai apsidžiaugė sužinojęs, kad atvyksta majoras Sovietovas aptarti „agentūros padėties“ su poskyrio vadovu. „Še tau agentūros padėtis vienutėje – pats ir aiškinkis“, – pagalvojo Mozinas, nuoširdžiai sveikindamas pro duris įžengiantį Sovietovą.

2 SKYRIUS

Visą sąmoningą savo gyvenimą Andrejus Sovietovas kariavo gindamas sovietų valdžią. Pradėjo 1919-aisiais, būdamas vos trylikos, Rusijoje siaučiant pilietiniam karui. Tuomet jį – vargšą Voronežo našlaitį – priglaudė Raudonosios armijos 40-osios Bogučaro divizijos kariai. Iš pradžių berniukas virė košę, bet netrukus pradėjo gauti ir rimtesnių užduočių. Išmokęs joti, jaunasis Sovietovas tapo kavaleristu, kovėsi 2-osios kavalerijos armijos gretose, buvo sužeistas mūšiuose.

Kadangi pilietiniame kare sunkaus gyvenimo užgrūdintas ir gatvės išauklėtas paauglys parodė žvalgo talentą, juo susidomėjo tuo metu naujų kadrų intensyviai ieškantys čekistai. Sulaukęs dvidešimties, Sovietovas suprato tikrąjį pašaukimą. Jis tapo kovos su banditizmu specialistu.

Į gimtąjį Voronežą sugrįžusio pradedančio čekisto pirmieji priešai buvo kolektyvizacijai besipriešinantys valstiečiai „buožės“, besiburiantys į nedidelius ginkluotus sukilėlių būrius. Paprastai jie siekdavo atsiimti nuosavybę, bet nevengdavo ir apiplėšti sovietų valdžią. „Buožių“ būriai veikė autonomiškai, neturėjo aiškių politinių tikslų ir nesiekė vienyti. Todėl Sovietovo darbas buvo santykinai nesudėtingas: užmegzti kontaktą su sukilėlių vadais, išvilioti iš pogrindžio, sunaikinti būrius.

Taip jis, pavyzdžiui, ankstyvą 1931-ųjų pavasarį išvyko į nedidelį miestelį Mordovą. Šioje kelionėje Sovietovą lydėjo žmogus pravarde Bebras, priklausantis Ivano Skobeliovo vadovaujamam „buožių“ būriui ir dėl to nuteistas dešimčiai metų lagerio. Sukilėliai Bebrą labai gerbė. Jie nežinojo, kad, siekdamas ištrūkti laisvėn, Bebras sutiko padėti čekistams gaudyti Skobeliovą.

Mordove abu – Sovietovas ir Bebras – reikiamiems žmonėms

apsiskelbė pabėgę iš lagerio ir ieškantys prieglobsčio. Stiprinami šią legendą, vietiniai čekistai taip pat aplankė reikiamus žmones, tariamai ieškodami bėglių. Perspėti apie „pavojų“ Sovietovas su Bebru pasitraukė į netolimą kaimą, kur gyveno Skobeliovo giminaičiai. Grigorijus Skobeliovas – Ivano brolis, suprantama, – neatsisakė padėti gerbiamam bendražygiui Bebrui ir jo nelaimės draugui. Sutarta, kad per keletą dienų Grigorijus padės bėgliams susitikti su Ivanu ir jie prisijungs prie sukilėlių būrio.

Į susitikimą Ivanas atvyko su pavaduotoju Matrosu. Seniai vienas kito nemačiusiems draugams reikėjo atšvęsti. Negausius organizacinius klausimus išsprendė vaišindamiesi degtine ir užkanda. Sovietovą su Bebru priėmė į sukilėlių būrį, o kad papildomos rankos nenueitų veltui, nuspręsta netrukus konfiskuoti kolūkio administracijos darbuotojų atlyginimus iš seifo, kurią Matrosui draugiška sekretorė pažadėjo palikti pavirą.

Dalydamiesi prisiminimais ir aptarinėdami naujus planus, visi keturi sukilėliai rogėmis išvyko iš Grigorijaus namų į saugesnę slėptuvę miške. Kai nebesimatė kaimo šviesų, Sovietovas nepasitebimai išsitraukė durtuvą. Užklupęs Matrosą iš nugaros, kaire ranka sugriebė smakrą ir smarkiai pasuko kairėn. Tuo pat metu dešine išmeigė durtuvą į apnuogintą kaklą ir, patraukdamas į save, perpjovė miego arteriją. Patyręs apsiausto ir durtuvo riteris Sovietovas žinojo, kad tai žymiai patikimiau negu perpjauti gerklę. O Bebras išsitraukė naganą ir nukreipė jo vamzdį į Skobeliova.

Pamatęs, kad persvara ne jo pusėje, sukilėlių vadas pasidavė. Sovietovas ir Bebras jį surišo ir nuvežė į Mordovą, kur Skobeliovas ne pačiu maloniausiu būdu buvo priverstas atskleisti savo būrio narių vardus ir ryšių metodus. Tuomet Sovietovas per ryšininkus perdavė Skobeliovo žinutę, pranešančią apie svarbią operaciją ir kviečiančią būrį susirinkti. Susirinkimo vietoje sukilėlių laukė vidaus kariuomenės pasala. Daugumai būrio narių žuvus ar patekus į nelaisvę, Skobeliovo sukilimas buvo baigtas.

Už šią ir kitas panašias operacijas Sovietovą apdovanojo vardiniu ginklu ir Raudonosios žvaigždės ordinu. Paskui perkėlė į Chabarovską, kur amžinai nerimo jokios valdžios nepripažįstantys Primorės krašto gyventojai. Čia buvo labai palankios sąlygos toliau skleisti Sovietovo talentui.

1938-aisiais jo karjerą trumpam nutraukė didysis čekistų greitųjų valymas. Sovietovą areštavo už tariamą išdavystę. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, kaltinimus atšaukė. Sovietovas, tuo metu dar tik kapitonas, atgavo visas čekisto privilegijas, išskyrus sveikatą. Dėl kalėjime apnikusių ligų atmetas ir prašymas išsiųsti į frontą – teko likti Chabarovske ir gerinti kovos su banditizmu įgūdžius.

Karui baigiantis ši patirtis tapo labai svarbi. SSRS „išvaduotose“, o iš tikrųjų okupuotose teritorijose žmonės sunkiai priėmė naująjį režimą. Nuo Juodosios jūros iki Baltijos jūros – visame vakariniame SSRS pasienyje – išplieskė didesni ar mažesni pasipriešinimo židiniai. Sunkiausiomis pasekmėmis grėsė gerai organizuotų partizanų sąjūdžių įsitvirtinimas Vakarų Ukrainoje ir Lietuvoje.

Todėl 1944-ųjų pavasarį pagaliau išsipildė Sovietovo troškimas – jis išvyko į frontą. Į tokį, sakytum, antrosios bangos frontą, kur pergalei reikėjo kaip tik jo kovos metodų ir įgūdžių. Ternopilio regionas Vakarų Ukrainoje tuo metu garsėjo kaip viena iš svarbiausių Ukrainos sukilėlių armijos, arba UPA, kaip sutrumpintai vadino patys ukrainiečiai, tvirtovių. SSRS ir Vokietijos frontui judant į Vakarus, UPA nustojo buvusi vokiečių ir tapo sovietų problema. Sovietovas ir atvyko jos spręsti.

Vakarų Ukrainoje jis susidūrė su visai kitokio pobūdžio priešais. Čia jau nebepakako greitai užmegzti kontaktą su būrio vadais ir smogti į sukilėlių grupės branduolį. UPA būriai nebuvo autonomiški vienetai: jie priklausė stipriai organizacijai, gebančiai kompensuoti nuostolius ir atkurti prarastas pajėgas. Sunkiai atkuriamą, dėl to silpniausia grandis buvo aukšto rango vadovybė. Bet šią grandį UPA itin gerai slėpė. Turėdama už savo

pečių daugiau kaip dviejų dešimtmečių ukrainiečių pagrindinės veiklos patirtį, organizacija veikė kaip aštuonkojis – į priešą kišo ataugančius čiuptuvus, neleisdama prisiartinti prie gyvybiškai svarbių kūno dalių.

Nenuostabu, kad pirmųjų Sovietovo pastangų Ternopilyje rezultatai buvo menki. Pradiniu etapu iš dalies pasiteisino tik pats paprasčiausias veiksmas – „objekto apdorojimas agentūrinės operatyvinės kombinacijos būdu“. Vadinamasis objektas – suimtas svarbesnis partizanas – būdavo pervežamas į kitą kalinimo vietą. Pakeliui konvojų „užpuldavo“ UPA kovotojais apsimetantys čekistai ir kalinį „išlaisvindavo“. Pasitraukus į „saugią vietą“, miške „objektą“ apklausdavo: kas jis, iš kokio būrio, kokiame rajone veikė, ką gero yra nuveikęs, ką pažįsta. Klausimai paprastai nesukeldavo įtarimo, nes tikri partizanai būtų klausę to paties. Taip, surinkus visą „objekto“ turimą informaciją, „partizanų“ būrys su naujuoju draugu nusprendavo keliauti į štabą. Tačiau pakeliui pakliūdavo į „pasalą“ ir „objektas“ grįždavo į sovietinio teisingumo rankas, taip ir nesupratęs, kad jau pasakė priešams viską, ką tik žinojo.

Sovetovas iš anksto suprato, kad šis metodas veiks tik ribotą laiką. Pradžioje „legenduotos apklausos“ atnešdavo tokių įspūdingų rezultatų, kad norėjosi jas kartoti. Bet kartotiniai sutapimai pradėjo kelti UPA įtarimą ir suimtų partizanų elgesys ėmė keistis. Jie atsisakydavo kalbėti, reikalaudavo, kad juos pristatytų aukštesnei vadovybei... Blogiausia – kad čekistai nežinojo protokolo, kurį UPA buvo akivaizdžiai parengusi tokiems incidentams. „Išvaduoti“ partizanai patys pateikdavo protokole numatytus klausimus, teisingo atsakymo į juos UPA karius vaizduojantys čekistai nežinodavo ir operacija žlugdavo. Sovietovui būtinai reikėjo naujų metodų, o svarbiausia – į slaptą savo veiklą įjungti daugiau autentiškos UPA patirties.

Todėl jis įtikino Ukrainos MGB vadovus žengti rizikingą žingsnį ir į operatyvines kombinacijas įtraukti tikrus buvusius partizanus. Prisiėmęs visą atsakomybę už galimas pasekmes,

energingas kapitonas pats asmeniškai po vieną rinkosi bendradarbius, persijojo gausybę suimtų UPA narių ir vidaus agentų bylų ir visai išbandė atrinktus kandidatus.

Kaip ir visose pagrindžio organizacijose, UPA netrūko žmonių, pasiryžusių slapoje veikloje dalyvauti tik saugiai. Areštuoti, kai iš tikrųjų grėsdavo įkalinimas ar net sušaudymas, tokie partizanai būdavo pasiruošę padaryti viską, kad tik išvengtų bausmės. Ši žmonių kategorija ir tapo Sovietovo darbo lauku. Bet jam tikdavo toli gražu ne visi. Menkesnis sąžinės pojūtis ar polinkis į agresiją galėjo būti ne tik toleruojamos, bet ir skatintinos savybės. Tačiau Sovietovui buvo svarbu dar ir tai, kad tinkami kandidatai, be nenoro kalėti, turėtų aiškų papildomą interesą, kurį jis galėtų patenkinti. Ištremtų šeimos narių išlaisvinimas, nauja tapatybė ar tiesiog pinigai – kas nors turėjo papildomai motyvuoti kandidatą. Priešingu atveju negalėjai užtikrinti reikiamo paklusnumo ir organizacinio lojalumo. Be to, Sovietovui netiko bailiai ir pamišėliai, nes jie buvo nenuspėjami ir kėlė riziką.

Visus atrinktus kandidatus išbandydavo trumpomis paprastomis operacijomis – tokiomis kaip legenduotos apklausos. Tik sėkmingai įvykdę dvi ar tris šio tipo užduotis ir, pageidautina, patys asmeniškai ką nors išdavę, buvę partizanai patekdavo ten, kur Sovietovas pamažu kaupė jėgas rimtesniems veiksams, – į grupę.

Specialioji grupė, sutrumpintai specgrupė, buvo tikrasis Sovietovo šedevras, jo kaip kovos su banditizmu specialisto pasiekimų viršūnė. Šį metodą iškart pastebėjo ir įvertino aukščiausioji sovietų specialiųjų tarnybų vadovybė. Per porą metų jis tapo rekomenduojama praktika visose teritorijose, kuriose veikė ginkluotas antisovietinis pagrindis. SSRS valdomų tautų ginkluotai kovai su sovietais pasiekus piką, specgrupes formavo ir naudojo net apygardų ir valsčių MGB poskyriai. Žinoma, ne visų rezultatai buvo tokie aukšti kaip Sovietovo vadovaujamų specgrupių.

Analizuodamas UPA taktiką, Sovietovas suprato, kad prie organizacijos centro priartėti gali tik partizanų būriai. Prie gyvy-

biškai svarbių kūno dalių aštuonkojis pritraukia tik čiuptuvus, kuriuos atpažįsta kaip savus. Todėl, norėdamas smogti UPA aštuonkojo kūnui, Sovietovas nusprendė pakišti netikrą čiuptuvą. Specgrupė buvo, galima sakyti, universalus partizanų būrys: ji galėjo suvaidinti bet kurio, žinomo ar nežinomo, būrio vaidmenį. UPA buvo per didelė organizacija, kad būrių tapatybę vadovybė visada patikrintų per asmenines pažintis. Todėl Sovietovas tikėjosi, kad, sukūrus reikiamas situacijas, net pakankamai aukšto lygio vadai bendraus su jo specgrupe. Tuomet juos galės sunaikinti arba panaudoti užmezgant ryšį su dar aukštesnio rango vadovybe. Specgrupė turėjo pjauti vieną UPA koloną po kitos, taigi galiausiai organizacijos stogas turėjo nebelaikomas nukristi pats.

Kad įtikinamai suvaidintų partizanus ir sėkmingai įvykdytų UPA vadų likvidavimo ar suėmimo operacijas, specgrupės nariai turėjo išmokti veikti kartu. Tam Sovietovas skyrė labai daug dėmesio. Įtraukęs į grupės sudėtį buvusių partizanų, jis jau galėjo tikėtis, kad specgrupės nariai agentai smogikai pakankamai partizaniškai atrodys, judės ir kalbės. Bet to nepakako, kad pačią specgrupę palaikytų partizanų būriu. Jai reikėjo „kovinės patirties“. Todėl prasidėjo intensyvios pratybos. Specgrupė turėdavo, pavyzdžiui, įsirengti miške bunkerį ir keletą dienų jame išgyventi, rizikuodama atsitiktinai susidurti su nieko nenutuokiančiomis vietos čekistų, milicininkų ar vidaus kariuomenės pajėgomis. Po kiekvieno tokio bandymo agentai smogikai kartu su Sovietovu išsamiai analizuodavo patirtį, ieškodavo klaidų ir jas taisydavo. Visi aptarimai buvo vykdomi ir raportai rašomi „partizanų kalba“. Taip Sovietovo štabas pamažu panėšėjo į mini-UPA vadovybę.

Pratybose vis daugėjo tikrovės elementų. Iš pradžių pasitelkti tokie dalykai kaip milicininkų ar kolūkių administratorių įspėjimas. Visai kaip tikri UPA partizanai, agentai smogikai įteikdavo sovietų pareigūnams ar aktyvistams raštiškus įspėjimus, taikydavo fizines bausmes primindami, kad nepasitaisiusiųjų laukia

mirtis. Gaudamas visas reikiamas ataskaitas, Sovetovas atidžiai stebėdavo pačių nukentėjusiųjų ir aplinkinių reakcijas, lygindavo jas su reakcijomis į autentiškus, UPA sukeltus, incidentus. Būtent tada įprato nepraleisti progos asmeniškai kalbėtis su vietos sovietiniu aktyvu. Iš šių žmonių, priešingai negu iš čekistais nepasitikinčių ūkininkų, Sovetovas gaudavo daug vertingos informacijos tiek apie tikrosios UPA veiklą, tiek apie savo specgrupės klaidas.

Ypač svarbu buvo teisingai nustatyti agentų smogikų smurto lygį. Terorizmas nebuvo pagrindinis jų tikslas. Sovetovo suburta pirmoji specgrupė turėjo išmokti smurtauti ir valdyti smurtą taip pat sėkmingai ar nesėkmingai kaip UPA būriai. Lengva nebuvo. Kiek galėjo, Sovetovas stengėsi taikyti ir tokias pat partizaniškas drausminimo priemones. Persistengusiems agentams smogikams būdavo organizuojami „karo lauko teismai“. Kartą, siekiant drausmės, teko paaukoti net brangiausią specgrupės resursą – sušaudyti šiaip jau gana perspektyvų agentą smogiką. Tik taip visi kiti suprato, kad padėtis rimta.

Sėkmingai išstudijavę kontakto su sovietiniais aktyvistais situacijas, pereidavo į kitą lygį – prisistatydavo ūkininkams. Šio tipo pratybas organizuodavo labai atsargiai, kaskart rinkdavosi skirtingas teritorijas, kad UPA neįtartų. Tai buvo naudinga ir patiems agentams smogikams. Jie turėjo išmokti greitai susiorientuoti naujose vietose, tinkamai reaguoti į kintantį ūkininkų elgesį, prie šių situacijų pritaikyti savo pačių vaidmenis. Specgrupė prisistatydavo vis kitaip: kaip naujai susibūręs, iš kautynių pasitraukęs, vadovybės netekęs ar jos nepripažįstantis būrys. Agentai smogikai turėdavo išgauti iš ūkininkų maisto, leidimą įsirengti slėptuvę ar kitokios paramos. Vėlesniu pratybų etapu būdavo nukreipiami pas čekistams žinomus UPA rėmėjus, tuomet gaudavo žvalgybinių užduočių: nustatyti tikrųjų partizanų apsilankymo dažnumą, išsiaiškinti jų ryšio kanalus.

Kaip ir anksčiau, Sovetovo štabas atidžiai analizavo šių operacijų sukeltą reakciją. Sovietų valdžiai lojalūs ūkininkai turė-

davo apie specgrupę pranešti, o priešiški – nuslėpti jos apsilankymą. Jei įvykdavo kitaip, situacijos būdavo analizuojamos ieškant klaidų. Ypač didele nesėkme laikyti atvejai, kai apie agentus smogikus pranešdavo žinomi UPA rėmėjai. Tuomet paaiškėdavo, kad jie nepatikėjo specgrupės maskuote ir tikruosius pasipriešinimo vadovus informuoja apie nežinia iš kur atsiradusius „partizanus“. Tokių klaidų Sovietovas kaip įmanydamas stengėsi išvengti. Siekdamas gauti dar daugiau informacijos apie tai, kas vyksta per operacijas, jis sukūrė agentų smogikų tarpusavio sekimo sistemą. Kiekvienas iš jų turėdavo asmeniškai atsiskaityti, kartu papasakodamas apie kovos draugų elgesį, ipročius ir silpnybes. Per kelis mėnesius iš vienas kito nepažįstančių žmonių suburta specgrupė tapo tikru partizanų būriu su savais papročiais ir struktūra. Šio būrio vadas – buvęs partizanas, o dabar agentas-smogikas Kablys – priklausė Sovietovo štabui kaip jo pavaduotojas.

Tuomet pagaliau atėjo metas tikrajam koviniam krikštui. Pirmam bandymui Sovietovas parinko palyginti nesudėtingą situaciją. Vienas vidaus agentas buvo sėkmingai prasiskverbęs iki UPA bataliono vadovybės. Jam pavesta organizuoti savo bataliono vado susitikimą su specgrupe – iš kito rajono po kautynių atklydusiu ir į kurią nors bataliono šimtinę įsijungti siekiančiu būriu. Vidaus agentas tariamai pažinojo vieną iš to būrio partizanų – taip pasakojo legenda. Susitikimas įvyko visiškai sklandžiai, palankiai susiklosčius aplinkybėms specgrupė iškart likvidavo bataliono vadą ir pavaduotoją, o vidaus agentą išsivedė su saviimi. Įvykio vietoje buvo inscenuota vidaus kariuomenės pasala su kautynėmis. Tuomet prie specgrupės prisijungęs vidaus agentas per ryšininkus susisiekė su vienu iš netoliese veikusio kito bataliono štabo narių, kurį asmeniškai pažinojo. Šį partizanų vadą specgrupė sulaukė gyvą. Iš pradžių lazda, paskui meduoliu Sovietovas įtikino sulaukytąjį bendradarbiauti ir pradėjo viso jo bataliono štabo likvidavimo operaciją. Tai buvo dar tik pirmi žingsniai, bet Sovietovas jau galėjo sau ir kitiems pasakyti, kad

specgrupė veikia taip, kaip ir planuota. Jie pasiekė aštuonkojo kūną griaudami struktūras ir traukydami ryšius UPA vidutinio lygio vadovybėje.

Kadangi kelios tolesnės operacijos irgi buvo sėkmingos, Sovietovas sulaukė pripažinimo ir įvertinimo. Jam suteikė majoro laipsnį, o 1946-ųjų pradžioje jo specgrupių metodiką visos SSRS vyriausiosios kovos su banditizmu valdybos viršininkas orientacinėje pažymoje aprašė kaip svarbiausią metodinę kovos su banditizmu rekomendaciją. Tų pačių metų gegužę Sovietovas gavo įsakymą vykti į Lietuvą.

Nepratęs ginčyti įsakymų, majoras be didelių skrupulų paliko pradėtą darbą, prieš tai išsireikalavęs, kad į Lietuvą jam leistų pasiimti ir Kablį. Sovietovo argumentą, kad tiesioginio specgrupės lyderio Kablio sukaupta patirtis itin reikšminga, jei siekiama greitai suformuoti naują grupę, išgirdo. Prisistatę į pirmąją pavasariška šiluma besidžiaugiantį Vilnių, jiedu, Sovietovas su Kabliu, energingai visko ėmėsi nuo pradžių. Kiek įmanoma atsigynę raginimų konsultuoti visiškai mėgėjiškai savas specgrupes kūrėsius LSSR MGB vietinius padalinius, specialistai susitelkė ties pagrindine savo užduotimi – sukurti centrinę agentų smogikų specgrupę, kuri vykdytų operacijas visoje Lietuvos teritorijoje.

Antrąkart viskas buvo kiek paprasčiau. Sovietovas iš buvusių partizanų vėl suformavo specgrupės branduolį ir 1946-ųjų rudėnį grupė jau pajėgė vykdyti pirmąsias operacijas. Per porą metų veikla išibėgėjo, todėl 1948-aisiais Pavilnyje sukurta antroji centrinė specgrupė ir agentų smogikų bazė tapo tikru specializuotu koviniu daliniu. Beveik visiškai atsiskyrę nuo kitų LSSR MGB padalinių, jie turėjo savo infrastruktūrą, tiekimą, ginkluotę, kitokią aprūpinimą. Kartu, nuolat augant Sovietovo autoritetui, specgrupė pajėgė užsitikrinti bet kurio MGB padalinio paramą ir paklusnumą. Operatyvinę padėtį visoje Lietuvoje nuolat sekančias Sovietovas pats rinkdavosi specgrupės taikinius ir metodus, įsakmiai nurodydavo atitinkamos teritorijos čekistams, kaip toliau išnaudoti agentų smogikų sukurtas palankias situacijas.

1949-ųjų rudenį taikiniu jis buvo pasirinkęs Ventos tėvūniją. Teoriškai šis partizanų vienetas priklausė Žemaičių apygardai. Bet Sovietovas žinojo, kad Ventos tėvūnijos vadas Drakonas nepasižymi paklusnumu ir veikia labai savarankiškai. Aukštesnio rango vadovybė toleravo dalinę Drakono autonomiją dėl nepriylgstamų kovinių jo įgūdžių ir jo tėvūnijos reikšmės partizanų ryšių sistemai. Ventos tėvūnijos partizanai buvo išplėtoję platų žvalgybos ir ryšių tinklą, kritiškai svarbų palaikant ryšį tarp Žemaičių, Prisikėlimo ir Kęstučio apygardų ir teikiant informaciją apygardų vadams. Šiuos ryšius Sovietovas ir buvo pasiryžęs sunaikinti.

Ryšių tarp apygardų nutraukimas būtų leidęs izoliuoti jas vieną nuo kitos ir taip būtų atvėręs kelią naujoms operacijoms. Žvalgų tinklas būtų buvęs išsklaidytas, apygardų vadovybei būtų tekę ieškoti naujų informacijos šaltinių. Partizanų karo sąlygomis žvalgų tinklo atnaujinimas – vienas iš rizikingiausių žingsnių. Vadinasi, smarkiai išaugtų tikimybė, kad kurios nors apygardos vadai išsидуos ir pateks MGB į rankas. Taip Sovietovo specgrupei atsivertų galimybė užmegzti kontaktą apygardų lygmeniu ir pradėti partizanų aukščiausiojo rango vadovybės likvidavimą. Kita vertus, jei per pradinę operaciją specgrupė paimitų gyvą kurį nors iš Drakono štabo narių, per jį taip pat galėtų megzti ryšį su kurios nors apygardos vadovybe.

Trumpai tariant, Ventos tėvūnijos likvidavimas bet kuriuo atveju buvo svarbus žingsnis. Sovietovo akimis, tėvūnijos partizanai jau buvo pasmerkti. Tarsi sudėtingas optinis prietaisas specgrupės štabas metodiškai telkėsi į nuolat ryškėjantį taikinį. Baigus pasirengti ir pajudėjus agentams smogikams, smūgio išvengti nebebus įmanoma. Daugelis Lietuvos partizanų buvo drąsūs žmonės ir patyrę kariai, bet kautis specgrupės operacijose jie neturėdavo galimybės. Sovietovas padarydavo viską, kad tokių galimybių ir neatsirastų.

Ir dabar jis darė viską, kad Ventos tėvūnijos partizanams neliktų galimybės kautis. Tam pirmiausia reikėjo surinkti kuo

tikslesnę informaciją. Jau keletą mėnesių Sovietovo bendradarbis leitenantas Michailas Tregubovas, nepaprastai talentingas žvalgybos analitikas, knaisiojosi po Šiaulių ir Telšių apskričių operatyvines suvestines, baudžiamąsias bylas ir agentūrų pranešimus, bandydamas identifikuoti kuo daugiau Drakono štabo narių ir tėvūnijos būrių vadų. Jo schemeje vis dar buvo baltųjų dėmių, bet svarbiausius Ventos tėvūnijos vadovus pavyko nustatyti. Tregubovas buvo įsitikinęs, kad netrukus galės pasakyti, ir kas slepiasi po paties Drakono slapyvardžiu. Šis liausis buvęs vien kovos vardas, įgis tikrą vardą, pavardę, charakterį, praeitį. Greičiausiai net nuotrauką. O tai jau labai daug.

Kitas Sovietovo bendradarbis kapitonas Grigorijus Lebedevas jau buvo pradėjęs formuoti galimų specgrupės operacijų legendas. Lebedevo kūryba rėmėsi Tregubovo išvadomis, tad šiedu vienas kitą papildantys personažai, savotiški čekistai inteligentai, leido dienas užsidarę viename kabinete. Buvo labai produktyvu. Paslėptas nuo pašalinių akių, šis kūrybiškas duetas pristatydavo Sovietovui visą reikiamą intelektualinę žaliavą. Paskui majoras pats sprendavo, kokia informacija jam svarbiausia ir kokias legendas panaudoti. Tregubovui su Lebedevu nebuvo reikalo žinoti tolesnio savo kūrinių likimo. Jie buvo tik dramaturgai, o štai Sovietovas – režisierius, kuriam pakluso tikrieji aktoriai.

Dabar režisierius jau aiškiai matė, kad medžiaga naujam spektakliui praktiškai baigta ruošti. Jau beveik galėtų paskirstyti vaidmenis ir repetuoti. Taip kalbėjo protas. Bet intuicija sakė, kad kažko vis dar trūksta: gal herojaus, gal aktoriaus, gal dekoracijos. Sovietovas tiesiog žinojo, kad problema dar neišspręsta, dėlionė dar nebaigta. Todėl ištisas dienas pats asmeniškai studijavo operatyvinę padėtį Žemaitijoje ir laukė to, ką menininkai vadina įkvėpimu. Būtent šiuo metu jo dėmesį patraukė sėkminga vidaus agento Gandro operacija Luokėje. Sovietovas nusprendė asmeniškai susipažinti su padėtimi, dar nė pats gerai nežinodamas, kodėl. Komandiruotės prašyme nurodė du argumentus.

Pirma, agentas Gandras – potencialus kandidatas į smogikus, jau pademonstravęs reikiamas savybes. Antra, agentas Gandras, dar būdamas partizanų vadu Kirviu, veikė Ventos tėvūnijos teritorijos paribiuose, todėl gali žinoti svarbios informacijos ar pažinti kuriuos nors tėvūnijos partizanus.

Į Luokę majoras išvyko su visiškai slapta užduotimi: įvertinti agento Gandro potencialą ir turimą informaciją. Kadangi specgrupė ir visa, kas su ja susiję, buvo kruopščiai slepiama net pačioje MGB, visiškai slapta Sovietovo užduotis buvo užmaskuota ne tokiu slaptu pretekstu – inspekcija. LSSR MGB 2-N valdybos 2-ojo skyriaus viršininko (tai iš tikrųjų buvo vienas iš Sovietovo viršininkų) pavestas majoras turėjo įvertinti agentūros padėtį Luokės poskyryje. Telšių apskrities skyriaus vadovai iš to padarė savas išvadas: MGB centras eilinį kartą nori perimti perspektyviausius jų agentus.

Pakeliui, kaip buvo įpratęs, Sovietovas pasinaudojo proga pasikalbėti su vietos sovietiniais aktyvistais, kad geriau pajustų teritoriją, žmones ir svarbiausias problemas. Porą dienų lankė Šiaulių ir Telšių apskrities kolūkių ir tarybinių ūkių vadovus, vietinius partijos funkcionierius, komjaunimo veikėjus, ideologiškai motyvuotus mokytojus, turinčius daug informacijos apie mokinių šeimas. Žengdamas pro MGB Luokės poskyrio duris Sovietovas pajuto, kad jau artėja prie įkvėpimo. Netrukus viskas iš tiesų prasidės.

Kai MGB Luokės valsčiaus poskyrio vestibulyje majoras Sovietovas sveikinosi su leitenantu Mozinu, už trisdešimties kilometrų nuo jų, Vainagių miško gilumoje, Lietuvos partizanų Ventos tėvūnijos vadas Andrius Karnauskas-Drakonas žvelgė į šurpo ir nuostabos kupinas savo adjutanto Vytauto Kundroto-Pelėdos akis.

– Ketinai legalizuotis? – negalėjo patikėti Kundrotas.

– Ne tik aš, tu irgi, – tvirtai atsakė Karnauskas. Žinojo, kad tokiais atvejais būtinas griežtumas.

– Niekada taip nedaryčiau.

– Jeigu paprašyčiau – padarytum.

Kundrotas trumpam nutilo ir susimąstęs atsirėmė nugarą į pušies kamieną. Jie stovėjo mažoje jaukioje miško aikštelėje ant nedidelės kalvos. Saugiu metu dažnai čia ateidavo, nes tik čia galėjo pasikalbėti dviese. Iš čia gerai matė ir kelmų užmaskuotą bunkerio angą, nors nežinantis žmogus ir nebūtų jos pastebėjęs.

Kundrotas atidžiai pažvelgė į savo vadą, kurio pastaruosius penkerius metus besąlygiškai klausė. Palyginti aukštas, bet kresnas Karnausko kūnas sudarė tvirtą pagrindą smulkiai, bet kietai galvai. Iš po partizaniškos kepurės ant kaktos krintanti tamsių tiesių plaukų sruoga tik vos švelnino aštrų, net žiaurų rudų akių žvilgsnį. Dėl tamsios žemaitiškos odos Karnauskas primindavo Kundrotui egzotišką pietų banditą. Būtent taip Kundrotas įsivaizdavo Brazilijos plėšikų karalių Lampijoną, kurio drąsa ir nuotykiškas žavėjosi paauglystėje, skaitydamas Viktoro Kropo romaną. Šį įspūdį dar labiau pabrėžė kreiva ciniška šypsenėlė, tarsi iškalta Karnausko veide ir protarpiais atverianti dvi eiles stebėtinai sveikų ir lygiai išaugusių dantų. Tik partizano švarkas su kruopščiai išsaugotomis kariškomis sagomis ir naujausio pavyzdžio antsiuvu – juodu Vyčio kryžiumi su raudonu apvadu su žalio rombo fonu, prisiūtu ant kairės rankovės, – liudijo drausmę, slypinčią kažkur giliai po plėšikišku Karnausko paviršiumi. Visos kitos aprangos detalės ir aksesuarai būtų tikę ir Lampijonui, pradedant puikiais odiniais vokiškais batais ir galifė kelnėmis ir baigiant žiūronais, granatomis, pistoletu kulkosvaidžiu MP-40, partizanų netiksliai vadinamu šmaiseriu, ir ant jo vamzdžio nerūpestingai užmesta kaire plaštaka, kurios bevardį pirštą puošė sidabro žiedas su išraižyta drakono figūra.

Kundrotas vis dar negalėjo patikėti, kad šitas lietuviškasis Lampijonas būtų nusprendęs pasiduoti. Karnauskas buvo pavyzdys, įkvėpimas – ne vienas ištvėrė miške tik mokydamasis iš jo.

Žinoma, partizaniškas gyvenimas slėgė visus, bet kad legalizuotis nuspręstų patsai Drakonas – nesuvokiama, neišivaizduojama, tiesiog neįmanoma. Kundrotas lėtai papurtė galvą.

– Tu žinai, Andriau, ką aš manau, – pasakė liūdškai.

– Žinau, – kaip visad tvirtai atsakė Karnauskas.

Jis labai gerai žinojo, ką mano jo pasišventęs, bet naivus draugas. Net ir po penkerių partizanavimo metų Kundrotas liko gyventi skautiškų šūkių ir paauglystėje skaitytų smetoniškų kariškų žurnalų pasaulyje. Labiau už viską svajojo prilygti tėvui – nepriklausomybės kovų savanoriui. Kundrotas nė už ką nenorėjo suprasti, kad dabartinis karas visai kitoks. Karnauskas atsiduso ir susirado kišenėje aplamdytą pakelį popirosų „Krasnaja zvezda“, kuriais sugrįžus sovietams teko pakeisti pamėgtas vokiškas cigaretes „Ekstein No. 5“. Pridėgęs giliai įtraukė dūmą į plaučius ir lėtai išpūtė kamuolį, kaupdamas jėgas tolesniam pokalbiui.

– Vytai, negali be pabaigos fantazuoti. Apsidairyk aplinkui. Ką čia matai?

– Matau daugybę žmonių, pasiryžusių tęsti kovą už laisvę.

– Žmonių, kurių dienos suskaičiuotos.

– Bet jų žygiai liks gyvi amžinai.

– Tu tikrai taip manai?!

– Žinoma!

Ieškodamas protingų argumentų, Karnauskas vėl sutelkė dėmesį į popirosą. Jautė, kaip iš lėto senka kantrybė.

– Žinai, Vytai, kartais man atrodo, kad galėčiau tave nušaut. Ne, kartais man atrodo, kad turėčiau tave nušaut. Tavo nesugebėjimas suaugti čia, miške, kelia rimtą grėsmę – kartais man taip atrodo. Dar kartą atidžiai apsidairyk. Prieš trejus metus turėjom šimtą kovotojų – šiandien mūsų trisdešimt. Vyriausioji vadovybė artimiausiu metu ketina griežtai uždrausti priimti naujus partizanus – ir visiškai teisingai. Aš jau dabar į savo tėvūniją nė vieno nepriimčiau – būtų žmogžudystė. Net jeigu bus naujas karas su sovietais, mes jo nesulauksim. Mes spąstuose, Vytai. Gal nematai?

Per visą šį monologą Karnauskas vis užtraukdavo papirosą ir leido dūmus kartu su žodžiais. Dabar kruopščiai užgesino nuorūką ir, partizanišku įpročiu įsikišęs į kelnių kišenę, pratesė:

– Tu gal tikrai manai, kad aš pradžiuginsiu saviškius paskelbęs, kad kažkas jų žygius amžinai minės? Koks būčiau vadas? Vadas, tegalintis vesti į mirtį, niekam nereikalingas. Kariams reikia vado, parodančio išeitį, kaip išgyventi. To aš ir ieškau – sau ir visiems jums. Ir Chazanovas buvo mano šansas, kad jį kur velnias.

– O man atrodo, Andriau, kad tu tiesiog nori vesti Nastę.

Užuot išsižeidęs, Karnauskas nusišypsojo. Išspausti iš Kundroto sarkastišką pastabą lengva nebuvo. Tai jau pasiekimas – tai reiškė, kad pavyko pramušti patriotinių fantazijų šarvą. Karnauskas įdėmiai pažvelgė į giedras berniukiškas Kundroto akis ir dar plačiau išsiviepė – dabar šypsojosi beveik gašliai.

– Tu visiškai teisus, Vytai, – pasakė. – Norėčiau vest Nastę. Tik dėl šito prakeikto karo to nepadarau. Dar daugiau pasakysiu. Aš visiškai nenoriu stovėti šitam šlapiam ir purvinam miške ir aiškintis su tavim savo sprendimų. Daug labiau norėčiau voliotis lovoje su karšta moterim. Nastė, patikėk, tokia ir yra. Manai, nenormalu?

– Manau, kad tai nevyriška.

– Nevyriška norėt į lovą su moterimi? – Karnausko minoje ryškėjo kažkas tarp įsiučio ir nuostabos. – Kas, tavo skautišku supratimu, galėtų būti dar vyriškiau?

– Tėvynės meilė.

– Žinoma – tėvynės meilė. Gal tu ir vest ketini Lietuvą?

– Kai kas miške iš tikrųjų taip mano – kad yra susituokę su Lietuva, – vaikiškai rausdamas išspaudė Kundrotas.

– Tas tavo „kai kas“ nieko nebemano, nes tokias kvailas galvas jau seniai švinas pramušęs. Patikėk, Vytai, tu vienas iš nedaugelio išgyvenusių Lietuvos sutuoktinių. Ir gyvas tik savo ciniško draugo dėka. Taip ar ne?

– Taip, – nenoromis pripažino Kundrotas.

– Tuomet įdėmiai manęs paklausk – jei ir toliau nori gyvent.

Mes apsupti, iš šitos apsupties sutelkęs gretas neišsiverši. Mes strategiškai apsupti. Laikas nustojo veikęs mūsų naudai – dabar jis mūsų priešas. Čekistai įkalino mus miške ir vieną po kito pasmaugs. Ar tai jau kovų už Lietuvą pabaiga – aš nežinau. Bet mūsų pačių pabaiga visiškai aiški. Jei norime jos išvengt, turim rasti realią išeitį, kelią iš miško. Todėl žymiai geriau būtų, jei vietoj Lietuvos rastum tikrai karštą moterį. Gal pradėtum bliviau mąstyti.

– O gal verčiau tu aplankyk tą savo karštą moterį? Gal grįžęs pats sugebėsi bliviau mąstyti? – įgėlė Kundrotas. Bet kuri kitą pašnekovą jau būtų įtaręs bailumu – jo niekada neįtikindavo šitokie paistalai. Tačiau Kundrotas žinojo, kad Karnauskas anaip tol ne bailys. Todėl, net ir geldamas, atidžiai klausėsi vado.

O štai Karnauskas darskart išsiviepe. Dar viena sarkastiška pastaba, dar viena spraga patrioto šarvuose. Labai neblogi rezultatai, nusprendė. Lemiamą akimirką tikriausiai pavyks priversti adjutantą pasielgti protingai – o tai visų svarbiausia. Dabar tiesiog reikia pergalingai užbaigti pokalbį – dėl to jisai ir šypojsosi.

– Nepavyks manęs sugluminti, Vytai. Apie antrą galą aš išmanau daugiau už tave, – taikiai pasakė priėjęs arčiau ir įsakmiai žvelgdamas adjutantui į akis. – Bet tai nereiškia, kad nemyliu savo tėvynės. Aš myliu Lietuvą ir norėčiau išgelbėti ją nuo komunistų. Jei būtų įmanoma. Šiuo metu man nebeatrodo įmanoma, o neįmanomi dalykai, kaip pats puikiai žinai, manęs nedomina. Mums reikia plano, kaip atsitraukti, ir mes jį sugalvosim. Mums reikia tikros išeities, ir mes ją rasim. Legalizacija – vienas iš variantų. Bet dabar to neverta svarstyti, nes Chazanovas nepasirodė. Kai sužinosiu, kodėl nepasirodė, galbūt kas nors paaiškės ir galėsime prie šitos temos grįžti. Kol kas legalizaciją pamirštam, kol kas reikia galvoti kažką kita. Tau svarbu tai išgirsti iš manęs, kad pradėtum kitaip mąstyti. Kitiems nėra būtina žinoti, ir jie nežinos. Grįžtam. Daugybę reikalų turim.

Tai pasakęs apsisuko ir nebeatsigręždamas nuėjo link bunkerio, palikdamas adjutantui užmaskuoti pėdsakus. Kundrotas dar

kurį laiką įdėmiai žvelgė į tolstančią nugarą. Viduje juto stiprėjant neapibrėžtą abejonę – ją kol kas net įvardyti bijojo. Piktai papurtęs galvą, adjutantas Vytautas Kundrotas-Pelėda nusekė vadą.

Majoras Sovietovas žvelgė į žmogų priešais, kaip ūkininkas turguje žvelgia į siulomą gyvulį. Atidžiai, gal net meiliai, bet neslėpdamas noro išnaudoti. Praleido porą valandų studijuodamas vidaus agento Gandro ir jį kuruojančių MGB karininkų raportus. Sovietovą labai sudomino sėkmingos operacijos, nukreiptos prieš Biržuvėnų būrį ir Papilės kuopą. Jis ir tikėjosi būti sudomintas – kabinetą Vilniuje pasiekiančios suvestinės buvo užtektinai iškalbingos. Bet dabar Sovietovas daug geriau ir giliau suprato, kas pastaraisiais metais vyko Luokėje.

Svarbiausia – daug geriau ir giliau suprato žmogų, nusprendusį pasivadinti Alfonsu Bimba. Apie šį žmogų Sovietovas žinojo viską, ką tik įmanoma sužinoti. Dabar liko viena – pažvelgti jam į akis. Paskui reikės apsispręsti, Sovietovas suprato. Todėl taip atidžiai ir apžiūrinėjo pašnekovą.

Alfonsas Bimba atrodė kaip kino žvaigždė. Net po vienutėje praleisto laiko, nors ten, žinoma, spėjo prikaupti kvapų ir nešvarumų. Aukštą, liekną ir nepaprastai proporcingą figūrą buvo sunku sugadinti. Kaip ir dailų veidą. Juodi lygūs plaukai, sušukuoti atgal, atidengė aukštą lygią kaktą. Tankūs antakiai dengė mėlynas akis, neatspindinčias jokių jausmų ar nuotaikų. Bimbos akys atrodė tarsi aptrauktos rūko, paslėptos už neregimo, bet ir neperregimo ekrano. Į pašnekovą visą laiką žvelgė vienodai rimtai ir įdėmiai. Ir perspėdamos. Bet negrėsmingai. Sovietovas turėjo prisipažinti su tokiais akimis susiduriąs pirmą kartą, nors gyvenime matė daugybę akių. Gyvų ir mirusių.

Bimbos spinduliuojamą kino žvaigždės išpūdį pratęsė rusvai gelsva, tarsi nuolat įdegusi oda, tobulai tiesi nosis ir taisyklinga

burna storomis lūpomis – jų kairys kamputis dažnai pakildavo, o dešinys nusileisdavo ir pailgame veide įsireždavo pašaipei šypsenėlė. Galvą užbaigė vienodo dydžio ausys ir proporcingas smakras, tiesus kaklas leidosi link tvirtų siaurokų pečių. Dar žemiau – grakštus tarsi šokėjo liemuo, iš jo augančios ilgos kojos, tvirtai besiremiančios į žemę net savininkui sėdint. Dvi raumeningos, bet smulkios ir elegantiškos rankos glaudėsi prie šonų sulenktos per alkūnes, o plaštakos apgaulingai ramiai ilsėjosi ant stalo krašto.

Nors Bimba atrodė visiškai atsipalaidavęs, patyręs Sovietovo žvilgsnis nesunkiai užfiksavo kiekvienoje kūno dalyje slypinčią parengtį. Tai suintrigavo majorą.

– Kodėl atsiskyrėte nuo operatyvinės-karinės grupės? – paklausė Bimbos, kaip tik baigiančio dėstyti savą Chazanovo žūties versiją.

– Žinojau, kad išgyveno tik vienas banditas, ir mačiau, kuria kryptimi jis traukiasi. Buvo labai svarbu jį sugauti, aš buvau tikras, kad dviese su leitenantu susitvarkysime.

– Bet nesusitvarkėte?

– Deja, ne visai.

Bimbos akys ir toliau žvelgė savo tolygiu žvilgsniu, kuris, prie jo pripratus, rodėsi vis abejingesnis. Bet už akių slypintis vidus buvo tobulai susikaupęs. Bimba žinojo: atėjo lemiamas momentas. Prieš jį sėdi naujas sprendėjas, privalęs priimti sprendimą. Bimba atidavė viską, ką gali, sukūrė pakankamai erdvės, pakankamai neapibrėžtumo. Dabar sprendėjas, neabejotinai išstudijavęs visą Bimbos istoriją, turės pasirinkti, kuris Bimba jam naudingesnis – gyvas ar miręs, sveikas ar sužalotas. Tik tai ir svarbu: šis pasirinkimas – vienintelis realiai vykstantis veiksmas, visi kiti žodžiai ir veiksmai tėra maskuotė ir dekoracijos. Bimba žinojo, kad atomazga jau čia pat. Nenustodamas viltis geriausio, stengėsi būti pasiruošęs viskam.

Sovetovas lėtai palingavo galvą. Nejautė jokie įkvėpimo tęsti maskaradą. Chazanovo žūties tyrimas nebuvo labai svarbus.

Pagal turimą informaciją galėjo sutikti su Bimbos versija ir pripažinti Chazanovą dar viena auka, pareikalauta žūtbutinės kovos su banditizmu. Lygiai taip pat galėjo supūdyti Bimbą lageryje už žmogžudystę. Apsispręsti reikėjo dėl Bimbos, o ne dėl to, kas iš tikrųjų nutiko Gelžės miške.

Majoras lėtai atsistojo nuo stalo ir pasuko prie lango kairėje. Valandėlę žvelgė į neišvaizdų vidinį kiemą. Dabar Sovietovas stovėjo statmenai jam laikinai užleisto nedidelio kabineto. Dešinėje, iki pat kampe išpraustos metalinės dokumentų spintos, stūksojo plika siena. Į dešinę nuo dokumentų spintos, trumpojoje kabineto sienoje, – durys. Netoli jų, prie kairės ilgosios sienos, – drabužių spinta. Sovietovui už nugaros – dar viena plika siena, o tolimajame kairiajame kampe – nerta staltiesėle uždengtas stalelis su vandens grafinu ir stiklinėmis. Sovietovui kairėje, ant antrosios trumposios sienos, tiesiai virš kėdės, nuo kurios ką tik atsistojo majoras, – Stalino portretas. Dabar Vadas rūsčiai žvelgė į Bimbą, sustingusį ant antrosios kėdės, nuo pirmosios skiriamą paprasčiausio rašomojo stalo.

Majoras pasitraukė nuo lango ir lėtai nužingsniavo prie durų. Jas pravėręs draugiškai linktelėjo sargybiniui, tarsi tikrindamas budrumą. Bimba nesistengė pamatyti Sovietovo sau už nugaros, tačiau majoras įsivaizdavo, kaip išlavintos ausys fiksuoja kiekvieną žingsnį. Nekeisdamas tempo, Sovietovas nužingsniavo iki stalelio tolimajame kampe, išipylė vandens iš grafino ir kelis gurkšnius nugėrė. Tuomet lygiai taip pat neskubėdamas grįžo prie stalo.

Dabar! Kairėje majoro rankoje staiga blykstelėjo durtuvas, ką tik ramiai ilsėjęsis makštyje prie diržo. Atsižvelgiant į amžių, Sovietovas Bimbą puolė stebėtinai vikriai. Dūris kaire ranka turėjo užtikrinti netikėtumą, neleisti priešininkui sureaguoti laiku. Bet majoro ranka praskriejo oru. Vos pastebėjęs grėsmę, Bimba atsistūmė nuo stalo, krito su kėde ant grindų, vertėsi kūlio atatups-tas ir vėl šoko ant kojų, tuo pat metu sugriebė kėdę už atkaltės ir atkišo jos kojas į Sovietovą. Iš šono tai atrodė kaip vientisas

ilgas, bet greitas judesys. Išvengęs pirmosios grėsmės, Bimbos kūnas nė akimirką nenustojo judėti. Lanksčios kojos buvo pasiruošusios bet kuriuo momentu šokti į šoną. Rankos taikėsi kėde blokuoti Sovietovo judesius ir, galimybei esant, tiesiogine prasme priremti priešininką prie sienos.

Matydamas visa tai, majoras lėtai nusišypsojo ir įsikišo durtuvą atgal į makštį. Bimba pastatė kėdę į vietą – neskubėdamas, pasverdamas kiekvieną judesį, nuolat pasirengęs naujam puolimui. Sėstis kol kas neketino. Išgirdęs triukšmą, pro duris galvą kyštelėjo sargybinis, tačiau majoras jam pamoko išeiti.

Abu žinojo, kad ataka nesuvaidinta. Jei Bimba nebūtų sugebėjęs apsiginti, Sovietovas būtų jį nudūręs – ir tai taip pat būtų buvęs sprendimas. Bet Bimba apsigynė ir tai nubrėžė jų naujus santykius geriau, nei būtų nubrėžę tūkstantis žodžių. Bimba suprato, kad jo gyvybės vertė labai nedidelė, kad norėdamas išgyventi turės nuolat kovoti, – kova ir yra ta nauda, kurios siekia šis naujas sprendėjas. O Sovietovas suprato, kad rado tai, ko ieškojo, – tikrąjį įkvėpimą.

Ne taip daug kas pasaulyje žino, kad kristi žemėn su kėde visiškai saugu. Dar mažiau kas žino, kad kėdė – kone vienintelis natūraliai aplinkoje esantis daiktas, suteikiantis pranašumą prieš peiliu ar durtuvu ginkluotą užpuoliką. Patyrusių kovotojų nuomone, peilis pavojingesnis už pistoletą, kai tiesiogiai fiziškai susiduriama su priešininku. Tačiau tikri ekspertai įsitikinę, kad kėdės galimybės laimėti prieš peilį – trys prieš vieną. Tai žino nedaugelis. Tik nedidelė dalis žinančiųjų šias žinias yra patikrinę praktiškai. O ratas žmonių, iki automatiškumo ištreniruojančių savo kūnus tokioms judesių kombinacijoms, kokią atliko Bimba, tiesiog neįsivaizduojamai mažas.

Bimba priklausė tam nepaprastai mažam ratui. Todėl dabar Sovietovas, žvelgdamas į jį, aiškiai suprato, ką mato priešais: daugelį valandų kovinės parengties, kuria pasirūpino kažkas kitas. To majorui visiškai pakako. Kad ir kas pavertė Bimbą mirtinu ginklu, tas ginklas dabar Sovietovo rankose ir bus nukreiptas

prieš banditus. Kelionė į Luokę nenuėjo veltui: dabar majoras turi tai, ko jam trūko. Lyginant su kitais specgrupės nariais, Bimba – smogikų smogikas. Nors visi Sovietovo atrinkti agentai buvo daugiau mažiau patyrę ir šaltakraujiški žudikai, tokios kovos mašinos kaip Bimba grupėje dar nebūta. Šie įgūdžiai labai pravers, kai reikės prisikasti iki gudraus, nesugaunamo Drakono. Studijuodamas informaciją apie Ventos tėvūniją majoras suprato, kad artėjančios operacijos pareikalaus itin aukšto lygio meistriškumo. Bimba galėtų būti elementas, galiausiai nulemsiantis Sovietovo pergalę. Žinoma, iš pradžių reikės išbandyti ginklą ne tokiose rizikingose operacijose, kuriose ne tiek daug pastatyta ant kortos. Be to, svarbu geriau suprasti, kas iš tikrųjų motyvuoja Bimbą, kokį vilties žiburį jam uždegti, kad jis pats norėtų tapti vis geresniu smogiku.

Bet viskam savas laikas. Pokalbio tikslas jau pasiektas, Sovietovui liko tik viena: dar kartą priminti Bimbai, koks trumpas bus jo pavardėlis. Majoras neskubėdamas atsisėdo atgal savo vieton, iš kišenės išsitraukė pakelį papirosų „Belomorkanal“, vieną išsikrapštė ir ėmė kruopščiai maigyti, ruošdamasis užsirūkyti. Pamatęs klausiamą jau taip pat spėjusio atsisėsti Bimbos žvilgsnį, atlaidžiai linktelėjo galva. Bimba išsitraukė portsigarą ir prisidėgė suktinę „Zippo“ žiebtuvėliu su kaukole ir kaulais.

Užuodęs dūmų kvapą, Sovietovas stabelėjo ir darskart lėtai, tirdamas įkvėpė. Neapsiriko: Bimba rūko machorką, vietinės kilmės rusišką tabaką, gaminamą iš tos pačios šeimos, bet aitresnio ir stipresnio augalo negu jo pusbroliai Amerikoje, Afrikoje ar Azijoje. Nors Bimba naudojo ne laikraštį, o rūkomąjį popierių ir suko itin plonas ir dailias suktines, dūmai buvo tokie pat aitrūs kaip ir traukiami eilinių raudonarmiečių. Ši detalė sudomino Sovietovą, nes jis buvo tikras, kad Bimba – ne rusas ir net ne lietuvis. Greičiau vokietis, nors naujojo agento tautybė majorui nerūpėjo: mažiau žinių – mažiau galimų biurokratinių problemų. Užtat rūkymo įpročiai svarbūs. Jei žmogus gali rūkyti rusišką tabaką, vadinasi, yra visiškai prisitaikęs prie

sovietinės aplinkos ir ištvers visus jos keliamus iššūkius.

– Yra du svarbūs dalykai, kuriuos tau reikia žinoti, – pareiškė Sovietovas prisidegdamas papirosą ir netikėtai imdamas tujintis. – Pirmas: nuo šiol tu – agentas Maskva. Antras: tu priklausai man, dirbi man ir atsiskaitai man ir mano žmonėms. Aišku?

– Visiškai, – atsakė agentas Maskva, išpūtė į lubas dūmų kamuolį ir patogiai atsilošė kėdėje, elegantiškai užsikėlė koją ant kojos. Atsipalaidavo, nes išgirdo būtent tai, ko jam reikia.

– Tuomet parūkom ir keliaujam, – pokalbį užbaigė majoras Sovietovas.

3 SKYRIUS

Visa laimė, kad ciocikė, kaip visi ją vadino, nebepasižymėjo gera klausa. Kitaip įaudrintos Nastės dejonės būtų sukrėtusios šiek tiek davatkišką sielą. Praėjo daugiau kaip dvi savaitės ir tik gruodžio pradžioje Andriui Karnauskui pavyko išpildyti svajonę – pasivolioti lovoje su karšta moterimi. Dabar jis ketino atsigriebti už visą atskirai praleistą laiką.

Nastei Krutkytei buvo dvidešimt septyneri, ji buvo žydinti moteris ir jautė tai visu kūnu. Ilgos šviesios garbanos, pilkšvai melsvos akys darė ją panašią į lietuvaitę iš laikraščių paveikslėlių, nors iš tikrųjų tai buvo lenkiško kraujo požymiai, Žemaitijai visiškai nebūdingi. Nastės veidas buvo pailgas, antakiai taisyklini, nosis trumpa ir šiek tiek rieta. Dailiose lūpose dažnai spindėdavo džiaugsminga, kartu ironiška šypsena, akims teikianti ypatingo blizgesio ir prieš septynetą metų visam laikui pavergusi Karnauską. Bet dabar Nastės akys blizgėjo visai kitaip, ji nesišypsojo. Dabar jos burna prasiverdavo tik tam, kad išleistų dar vieną malonumo kupiną aimaną, kol plačiai išskėtusi šlaunis ji abiem rankomis spaudė prie savęs mylimojo kūną.

Lieknos rankos ir pečiai, prinokusios krūtys, stangrus liemuo, platūs klubai su tvirtais sėdmenimis ir grakščios kojos – visas kūnas judėjo vienu ritmu. Pamatęs tą harmoniją bet kuris pašalinis stebėtojas būtų pasakęs, kad Nastei ir jos draugui tai ne pirmas kartas. Bet pašalinių stebėtojų, ačiū Dievui, niekad nepasitaikydavo.

Jie pradėjo mylėtis, kai prasidėjo partizanų karas. Tai nebuvo kaip nors specialiai apgalvotas sprendimas: pavojus, stojęs aplinkui, pats išsiliejo veiksmis. Jau patį pirmą kartą, Andriaus aplankyta ankstesnėje slėptuvėje, dar ne ciocikės namuose,

nepaisydama ką tik patirtų sukrėtimų Nastė atsidavė – be klausimų, be prašymų, savaime, tarsi jie jau būtų tai darę tūkstančius kartų. Toliau buvo tik dar lengviau.

Nastė griežtai atsisakė atsitraukti nuo mylimojo ar juo labiau persikelti į miestą. Todėl Karnauskui teko nusileisti ir paieškoti jai slėptuvės kaimuose arčiau jo paties štabo buveinės. Štabui judant ar iškilus pavojui Nastei taip pat teko kelis kartus keisti slėptuves. Pastaruosius trejus metus sėkmingai slapstėsi pas savo tolimą giminaitę ciocikę Vijurkų kaime. Tai buvo Nastės motinos kažin kelintos eilės teta, gal pusseserė. Nors ciocikė turėjo vardą ir net Petronėlei Jarmolavičiūtei išduotą pasą, niekas iš aplinkinių to neprisimindavo. Nenuspėjamo amžiaus senutė atrodė visiškai panirusi į savo pasaulį, gal net kiek kvanktelėjusi. Dėl to sutarė ir giminės, ir kaimynai, ir, svarbiausia, sovietų valdžia. Vienišas ciocikės namelis stovėjo netoli miško, todėl iš pradžių čekistai, sribai ir milicininkai dažnokai lankydavo jį įtardami, kad sodyboje gali slėptis partizanai. Bet slėptuvių paieškos nė kartą nedavė rezultatų, o plėsti ciocikės namuose nebuvo ko. Labai greitai praradę viltį susikalbėti su šeimininke, kovotojai su banditizmu ilgainiui nustojo švaistyti jėgas ir namelį lankyti. Dėmesio nepritraukė ir pas ciocikę įsikrausčiusi vargšė našlaitė. Viskas čia buvo aišku: mergina padeda senutei ūkyje, už tai gauna stogą virš galvos. Nastei šis abejingumas buvo labai parankus. Nors Karnauskui pavyko ją aprūpinti gana patikimais dokumentais, pasislėpusiai nuo tremties bėglei visada geriau išvengti rimtesnių patikrinimų.

Štai taip ir susiklostė, kad Nastė rado santykinai pastovų prieglobstį Vijurkuose, o jos mažytis kambarėlis tapo meilės lizdeliu. Lizdelis buvo šiltas, jį šildė iš gretimos virtuvės kūrenama krosnis. Aukšta baltų koklių siena užėmė visą kambarėlio kampą į kairę nuo durų. Kojūgaliu į pečių stovėjo paprasta kaimiška Nastės lova, šiuo metu virtusi aistringos sueities vieta. Nors buvo dar tik ankstyva popietė, trumpa gruodžio diena jau palengva traukėsi, gramzdindama aktą prieblandoje. Ant mažyčio

stalelio šalia lovos gulėjo Nastės šukos, Karnausko pistoletas ir papirosai. Lovos galvūgalyje, šiek tiek dešiniau, priešais duris esančioje sienoje žiojėjo nedidelis langelis, pro jį matėsi pamiške vingiuojantis keliukas. Tolėliau kampe stovėjo praustuvas, šalia jo kabėjo rankšluostis ir paprastas stačiakampis veidrodis. Už veidrodžio – dar vienas langas. Įtaisytas priekiniame namelio fasade, jis leido apžvelgti gėlyną ir pastebėti pro lauko duris įeinančius lankytojus. Šalia lango, išprausta paskutiniame kambarėlio kampe, stovėjo visuomet persikelti paruošta skrynija su nedaugeliu Nastės daiktų. Ant jos suversti į krūvą voliojosi meilužių drabužiai, prislėgti automatu ir vainikuoti partizaniška kepure. Saugumo požiūriu nelabai pagirtina pagrindinį ginklą laikyti taip toli nuo savęs. Bet Karnauskas žinojo, kad jei nesugebėtų ankštame kambarėlyje apsiginti pistoletu, tai niekas daugiau nepadėtų.

Kambarėlyje buvo ir dar viena detalė, apie kurios egzistavimą žinojo tik Karnauskas. Atitraukęs lovą ir pakėlęs porą tik jos kojomis prispaustų grindlenčių galėjai rasti siaurą angą ir pro ją įsisprausti į tunelį. Tunelis, gerų dešimties metrų, sutvirtintas lentomis, vedė į tankų krūmyną čia pat esančiame miške. Išlindęs tokioje vietoje bėglys turėtų neblogą pirminę priedangą ir galėtų tikėtis prasiveržti net apsupus sodybą. Tunelį savo rankomis įrengė Ventos tėvūnijos aukščiausio rango vadovybė: pats Karnauskas, tėvūnijos žvalgybos viršininkas Justas Lipčius-Barzda ir patikimiausias Karnausko asmens sargybinis Dominykas Ščepavičius-Silke.

Savo ne visai įprastą slapyvardį Dominykas užsidirbo per neatsargumą papasakojęs kovos draugams jaunystės trauminę partitį. Atėjus laikui stoti į smetoninę kariuomenę, Dominykas tikėjosi tapti ulonu ir gauti priešams šiurpą varantį kavaleristo kardą. Bet žemaūgį Dominyką paskyrė į pėstininkus, todėl jam teko tik neišvaizdus durklas. Einant durklas tam tikru ritmu plekšėdavo naujam kariui į šlaunį ir pasišaipyti mėgęs Dominyko brolis tame ritme išvelgė užšifruotą durklo šauksmą: „Silke,

nepalik manęs!“ Tai buvo 1939-aisiais. Dabar brolis nebesijuo-
kė. Net ir kęsdamas tremtį Sibire žinojo, kad dabar Dominykas –
tikrai šaunus karys.

Barzda ir Silkė buvo vieninteliai Ventos tėvūnijos partizanai,
kuriems vadas atskleidė mylimosios slėptuvę. Šios vietos neži-
nojo net adjutantas Pelėda. Karnauskas labai rūpestingai laikėsi
taisyklės, kad joks žmogus neturi žinoti daugiau, negu būtina.
Dėl tos pačios priežasties Nastė nieko nežinojo apie tunelį po
savo lova, kurioje ji dabar nusprendė perimti iniciatyvą.

Švelniai stumtelėjusi, Nastė privertė Karnauską atsitraukti.
Apkabinusi apvertė ant nugaros ir pabučiavo – iš pradžių švel-
niai, paskui aistringai įsisiurbė į lūpas. Netrukus ėmėsi kaklo ir
krūtinės, palengva slydo vis žemiau. Lovoje atsiskleisdavo jos
prigimtinė drąsa, ir ji jau seniai buvo atlikusi daugybę įdomių
eksperimentų, kad pagal mylimojo kūno virpulius ir leidžiamus
garsus suprastų, kas jam labiausiai patinka. Jai pačiai viskas pa-
tiko. Dabar ji norėjo šiek tiek paerzinti Karnauską, bučiuodama
ir glamonėdama jo jautriausias vietas. Iki valios su jomis pažai-
dusi Nastė apžergė vyro kūną. Aimanos ir vėl užpildė kambarį,
bet pakilęs tonas liudijo, kad meilės žaidimas eina į pabaigą.
Netrukus mergina išsiritė, visas kūnas įsitempė; Nastė paskuti-
nįkart sudejavo giliai iškvėpdama ir sustojo, švelniai remdamasi
ranka Karnauskui į krūtinę. Delnais tvirtai suėmęs jos sėdmenis,
vyras be žodžių pareikalavo judesius tęsti ir netrukus prisijungė
prie jos aukštumose. Išsekę, bet laimingi abu nuogi išsitiesė ant
lovos.

– Na, kavaliariau, tai kada tu mane vesi? – paklausė Nastė šiek
tiek ironiškai, nes atsakymą ir taip žinojo.

– Nepradėk, – burbtelejo Karnauskas.

Nastė pasivertė ant pilvo, uždėjo rankas jam ant krūtinės ir
labai rimtai pažvelgė į akis.

– Gal mano klausimas nenormalus?

Karnauskas išlaikė merginos žvilgsnį – gražino jai įžuloką
dėbtelejimą.

– Klausimas normalus, – tvirtai pareiškė. – Gyvenimas nenormalus. Bet mes apie tai jau daug kartų kalbėjom.

Sunkiai atsiduso susierzinęs, kaip ir kiekvienas vyras, kurių vos pasibaigus intymumams moteris pradeda atakuoti gyvenimiškais pokalbiais. Malšindamas erzulį Karnauskas susirado papirosą ir reikiamu būdu sumaigęs galą užsirūkė. Nastė švelniai paėmė papirosą jam iš rankos ir pati patraukė dūmą, kaip darydavo tik po meilės sesijos. Trumpai patylėjusi vėl prabilo, taikiau ir be ironijos:

– Andriau, o jeigu čia ir yra mūsų normalus gyvenimas?

– Ką tu turi galvoj? – nesuprato Karnauskas, atsiimdamas papirosą. Niekaip neišsivaizdavo, kad partizano gyvenimą kas nors galėtų pavadinti normaliu.

– Turiu galvoj viską, kas aplinkui, – paaiškino Nastė. – Tu privalai kautis, aš privalau slapstytis, mes privalom tuoktis. Ko mes laukiam? Kada nustosim būti kavalierius su pana?

– Virė smalą ir gana... – niūriai linguodamas galvą užbaigė Karnauskas, puikiai suprasdamas prieš paleistuvystę nukreiptą patarlės potekstę.

Kaip ir daugelį moterų, Nastę slėgė seksualumas, neturintis galutinio išsipildymo perspektyvos. Tai nebuvo vien religijos klausimas – greičiau prigimties. Tik ką tu padarysi, kai visas aplinkinis pasaulis sukyla prieš žmogaus prigimtį?

– Nežinau, Naste, – pagaliau ištarė jis labai švelniai. – Kol kas nežinau, ko laukti, kas turi ar gali pasikeisti. Žinau tik viena – nenoriu taip užbaigti gyvenimo. Tiesą sakant, aš pasiryžęs padaryti viską, kad gyvenimą užbaigčiau visai kitaip.

– Įtartinai skamba.

– Įtartinai?

– Žinoma. Skamba taip, tarsi būtum nusprendęs pasiduoti. Legalizuotis ar panašiai.

Apie tai šnekėti nebuvo jokios prasmės. Dabar vis tiek reikėjo ieškoti kitokios išeities – kaip jis ir sakė Pelėdai. Todėl Karnauskas nieko neatsakė, tik pažvelgė į mylimąją, bandydamas

žvilgsniu perduoti mintis, kurių dar nemoka žodžiais išreikšti.

Nastė vėl paėmė iš jo popirošą ir, užtraukusi paskutinį dūmą, persisvėrė per mylimojo kūną ir užgesino nuorūką į sieną palei grindis prie pat lovos kojos. Grįždama į pradinę padėtį, išpūtė dūmų kamuolį ir ryžtingai tarė draugui:

– Man kartais atrodo, Andriau, kad tu pats savęs nepažįsti. Juk tu ne dabar pradėjai kariauti – tu kariavai visą gyvenimą. Kai aš tave pirmą kartą pamačiau, tu jau buvai karys. Būtent tai mane ir traukė, aš jau tada norėjau būti kario žmona. Tu niekad nesipuikavai savo uniforma, bet kaip tik dėl to buvai dar tikresnis karys. Ir kai tu mane išgelbėjai...

– Nereikia... – įsiterpė Karnauskas.

– ...kai tu mane išgelbėjai, – nepaisydama tęsė Nastė, – aš įsitikinau, kad neklydau. Tu žudei, kad mane apsaugotum. Tu suteikei man viltį ir saugumą. Man tai svarbiausia. Tu – mano tikras gynėjas. Darbais, o ne žodžiais.

Karnauskas nusišypsojo. Buvo malonu girdėti apie save taip kalbant. Bet Nastė per mažai žinojo apie tikrąją partizanų padėtį.

– Mieloji, – švelniai tarė jis. Labai retai tokiais žodžiais kreipdavosi į Nastę. – Po mėnesio man sueis trisdešimt treji. Nemanai, kad būtų pats laikas pradėti gyventi kitaip? Vaikų susilaukti?

Karnauskas tikėjosi, kad paminėjęs vaikus užgaus jautriausias draugės sielos stygas ir nukreips jos mintis kita vaga. Bet jis blogai pažinojo moteris.

– Vesk mane, – praktiškai patarė Nastė. – Aš pagimdysiu vaikų.

– Kuriems nuolat grės likti našlaičiais?

– Visiems vaikams šitai nuolat gresia.

– Juk aš ne apie tai. Ne visų vaikų tėvai kariauja.

– Ne, ne visų. Bet kai kurių kariauja. Andriau, tu juk nemanai, kad kariauja tik tie, kurie neturi vaikų?

– Taip, bet ne tokį karą.

Pagaliau jam pavyko išsakyti bent dalį to, kas seniai neduoda

ramybės. Nei Pelėda, nei Nastė, nors buvo artimiausi jam žmonės, nepajėgė suprasti, koks šis karas iš tikrųjų yra. Ar bent koks atrodo Karnauskui.

– Negi ne visi karai vienodi? – Šiek tiek pakreipusi galvą, Nastė rimtai žvelgė jam į akis.

– Ne, – užtikrintai atsakė Karnauskas. Bet turėjo kiek pamąstyti, kad rastų tinkamą palyginimą. – Ne visi vienodi. Jeigu būtume amerikiečiai arba, tiksliau, jei amerikiečiai kariautų mūsų pusėj, tada... Tada tikrai viskas būtų kitaip.

– Žinoma, būtų didesni šansai laimėti, – kaip visada praktiškai apibendrina Nastė. – Bet mes ne amerikiečiai – mes lietuviai. Mums tenka kariauti su savais šansais.

Va! Štai kas! Karnauskui viduje kažkas sukirbėjo. Jis pajuto, kad užčiuopė svarbų siūlo galą. Bent jau suprato, dėl ko klysta kovojantys lietuviai. Daugelis mano, kad didesni ar mažesni šansai laimėti nieko nekeičia. Bet kariška Karnausko intuicija sakė, kad šansai laimėti yra svarbiausias karo klausimas. Jei negali pakankamai padidinti savo šansų laimėti, turi pasiduoti, kad ir kaip gėdingai skambėtų. Kaip partizanų vadas, jis neįaučia pareigos aukotis savižudiškai kaudamasis. Juolab negali to iš kitų reikalauti. Kiekvienas karys turi teisę nepasiduoti gyvas ir mūšio įkarštyje, apsuptas priešų, kautis iki paskutinio kraujo lašo. Bet šis paskutinės kovos įkvėpimas nėra tinkamas pagrindas karo taktikai, kai mąstoma blaiviai. Taktika turi vesti į pergalę, kitaip jos apskritai nereikia. O blaiviai vertindamas dabartinę savo tėvūnijos padėtį jis negali pasiūlyti jokios taktikos, vedančios į pergalę.

Nastei viso to jis nesakė. Mintis buvo neišbaigta, neišreiškiamą. Bent kol kas. Valandėlę Karnauskas dar žvelgė į vieną tašką jausdamas, kad kažkur ore sklando atsakymas į jo klausimą. Bet atsakymas nuplaukė, nutolo, netgi klausimo nepalikdamas. Karnauskas sunkiai atsiduso.

– Nežinau, Naste... Aš tiesiog nežinau. Šiuo metu nežinau, ką pasakyti.

Nastė suprato, kad pokalbis pasiekė akligatvį. Šiek tiek dirbtinai nusišypsojusi, pasiūlė mylimajam lengvą išeitį:

– Tiek to, Karnauskai. Pabūsiu dar tavo pana. Pamaitinsiu ir išleisiu atgal į mišką. Valgyt nori?

Karnauskos smegenys, išgirdusios žodį „valgyt“, pasiuntė džiugų blizgesį į jo akis. Partizanas visada alkanas.

Agentas Maskva prasimerkė ir pažvelgė į užpakalį, keliantį pasigėrėjimą. Tikras šedevras: grakščiai apvalus, aptemptas stangria balta oda, jaudinamai perskirtas lygiai per vidurį. Užpakalis buvo visiškai nuogas, ir kai jo savininkė pasilenkė, norėdama pakurti geležinę krosnelę, geriau žinomą kaip buržuika, Maskvai atsivėrė aistrą dar labiau kurstanti perspektyva. Norėjosi garsiai atsidusti, bet jis tiesiog tyliai iškvėpė – kad nesugadintų tobulo momento. Reginys priminė Maskvai, kaip velniškai gerai jam pradėjo sektis susipažinus su Sovietovu.

Į Vilnių jie atvyko beveik prieš tris savaites – lapkričio pabaigoje. Prie Vilkpėdės pasukę į dešinę pravažiavo Vilniaus geležinkelio stotį, kairėje paliko didžiąją dalį Senamiesčio ir pro Rasas bei Markučius išvažiavo iš miesto. Už Pavilnio geležinkelio stoties, šiek tiek pavažiavę Tuputiškių gatve, pasuko kairėn, link aukštoje tinklinėje tvoroje atsiveriančių vartų su įvažiuoti draudžiančiais ženklais rusų kalba. Atpažinęs Sovietovo automobilį, sargybinis žvaliai suskubo įleisti. Dar šiek tiek pavažiavusi, emka sustojo prie neišvaizdaus medinio namo su verandą puošiančiomis kolonomis, laikančiomis viršum jos įrengtą erdvią terasą. Ant kalvelės, kiek dešiniau nuo pagrindinio įėjimo, šviežiai iškritusiam sniege kvailiojo grupė vyrų. Trys iš jų, vilkintys sovietų karių uniformomis, tupėjo, o kiti penki, iš kurių du vilkėjo civiliniais kostiumais, tupintiesiems krovė sniego kauges ant kepurių. Devintas iš toliau pleškino fotoaparatu, siekdamas kuo tiksliau įamžinti sceną. Išlipęs iš automobilio, Sovietovas pamojo ranka.